

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ Ε • ΤΕΥΧΟΣ 46 • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1982 • ΤΕΒΕΤ 5742

וְשַׁלַּחְתִּי מִהֵם פְּלִישִׁים אֶל... הָאִיִּים

«Καὶ τοὺς σεσωσμένους ἐξ αὐτῶν θέλω ἐξαποστεῖλαι εἰς τὰς νήσους». (Ψα. 66: 19).

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΜΙΑ ΕΠΙΣΚΕΨΙ...

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ της Ελλάδος έχουν να επιδείξουν μία μακραίωνη ιστορία στον τόπο αυτό. Κατά μερικές μαρτυρίες από την πρό Χριστού εποχή.

ΣΕ ΟΛΟ ΑΥΤΟ τό μεγάλο διάστημα - άλλοτε διαβιοῦντες ἡσυχά κι εἰρηνικά κι άλλοτε καταδιωκόμενοι καὶ προπηλακιζόμενοι - προσέφεραν τὴν κάποια συμμετοχή τους στὴ διαμόρφωσι τῆς χώρας, στὴν ἐξέλιξι τῆς ἐθνικῆς ζωῆς καὶ ἱστορίας. Ἐχουν, λοιπόν, κι αὐτοί, σὰν ὅλους τοὺς ἄλλους Ἕλληνες πολίτες, ἀπόψεις γύρω στὰ ἑλληνικά θέματα καὶ προβλήματα.

ΕΠΕΙΔΗ πολλοί ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες μας πιθανόν νά μὴ διάβασαν τὴν παρακάτω ἐπιστολή τοῦ ἐπὶ τιμῇ Πρέσβυ κ. Κ. Χειμαριοῦ, στὴν «Καθημερινή» (19 - 12 - 1981), τὴν ἀναδημοσιεύουμε:

«Ὁ τόπος πού δόθηκε αὐτές τίς μέρες στὴν ὑποδοχή τοῦ Ἀραφάτ ξεπέρασε τὰ ὅρια καὶ δημιουργεῖ ὁρισμένες σκέψεις ὡς πρὸς τὴν ποιότητα τῆς διπλωματίας. Εἶναι γνωστό, ὅτι ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς ἐπιδιώκεται ἡ βελτίωσι τῶν σχέσεων μὲ τὸν ἀραβικὸ κόσμον, ὥστε νά πετύχουμε τὴν προώθησι τῶν ἐξαγωγῶν μας, τὴν ἐξασφάλισι τοῦ πετρελαίου πού μᾶς χρειάζεται κλπ. Ὅμως πέρα ἀπ' αὐτὸ ὑπάρχει καὶ τὸ Ἰσραήλ πού εἶναι πανίσχυρον καὶ διαθέτει ἐστίες ἐπιρροῆς σέ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου καὶ ἰδίως στίς Ἡνωμένες Πολιτείες. Μία ρεαλιστικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ θά ἔπρεπε νά μὴν ἀγνοήσει βέβαια τὸν ἀγῶνα τῶν Παλαιστίνων, ἀλλὰ ταυτόχρονα νά λάβει ὑπόψη τῆς τὸν ἀσπονδὸν ἐχθρό του, τὸ Ἰσραήλ.

Ἀλλωστε διπλωματία εἶναι ἡ ἱκανοποίηση ἐνὸς ἀντικειμενικοῦ σκοποῦ, χωρὶς ζημιές, πού νά ὑπερβαίνουν τὰ ὀφέλη πού ἀντλεῖς ἀπὸ τὴν πολιτικὴ σου. Ὁ Ταλλεϋράνδος εἶπε κάποτε ὅτι ἐκεῖνο πού εἶναι ὑπερβολικὸ εἶναι ἀνύπαρκτον. Καὶ ἀσφαλῶς ὑπερβολικοὶ ὑπῆρξαν καὶ οἱ λόγοι πού ἐκφωνήθηκαν καὶ οἱ ἀσπασμοὶ πού ἀνταλλάχθηκαν καὶ οἱ τίμεις πού ἀποδόθηκαν καὶ πού προσιδίαζαν σὲ ἐν ἐνεργείᾳ ἀρχηγὸ κράτους καὶ ὄχι κράτους - φαντάσματος.

Ὅταν ὁ Ἕλληνας πρωθυπουργός, προσφωνώντας τὸν Ἀραφάτ, δὲν δίστασε νά τὸν διαβεβαιώσει ὅτι ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴν Παλαιστίνη εἶναι «ἀπὸ τοὺς πιὸ εὐγενικοὺς τῆς ἐποχῆς μας», ἔπρεπε νά εἶχε σκεφθεῖ ὅτι ὁ ἀγῶνας αὐτὸς στρέφεται κατὰ ἐνὸς κράτους, μὲ τὸ ὅποιο ἡ Ἑλλάδα διατηρεῖ διπλωματικές σχέσεις, ἔστω καὶ μὲ τὴ μορφὴ ἀντιπροσωπειῶν. Ἐξ ἄλλου, ὑπερβολικὸς ἡ ἀστοχὸς ὑπῆρξε ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ κ. Παπανδρέου ὅτι ὁ Ἀραφάτ ἀγωνίζεται γιὰ τὴν αὐτοδιάθεσι τῶν λαῶν καὶ ὁ ἀγῶνας του ἔχει τεράστια ἀπήχησι διεθνῶς. Ἀσφαλῶς ὁ Παλαιστίνιος ἡγέτης θά γέλασε ἀπὸ μέσα του ἀκούοντας αὐτὰ τὰ ἐγκώμια, ὅταν γνωρίζει πολὺ καλά ὅτι ἀγωνίζεται ἀποκλειστικά γιὰ τὴν ὑπόθεσι τῆς Παλαιστίνης καὶ ἀδιαφορεῖ ἀπόλυτα γιὰ τοὺς ἄλλους λαούς. Ὅπως φάνηκε ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἀραφάτ οὔτε λέξι ἀφείρωσε στοὺς ἀπαντητικοὺς λόγους του στοῦ Κυπριακοῦ. Διότι ὁ Ἀραφάτ θέλει τὴ φιλία μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ ταυτόχρονα καλλιεργεῖ ὀριστες σχέσεις μὲ τὴν Τουρκία, πού δὲν θέλει νά τῇ ζημιώσει... γιὰ τὰ μάτια τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτὴ ὁ Παλαιστίνιος ἐπανάστατῆς ἀποδείχθηκε πιὸ διπλωμάτης ἀπὸ τοὺς συνομιλητές του πού, παρασυρμένοι ἀπὸ ἀνεδαφικὲς οἰστρηλασίες, τάχθηκαν ἐπιδεικτικά ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς μέρους, χωρὶς νά σκεφθοῦν τί κερδίζουν καὶ τί χάνουν μὲ τὴ στάσι τους αὐτή. Καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα τὸ κεφάλαιο - κέρδη. Τί μπορεῖ ὁ παλαιστινιακὸς ἀγῶνας νά προσφέρει στὴν Ἑλλάδα τὴ στιγμὴ αὐτή; Ἐλάχιστα πράγματα, διότι εἶναι γνωστό ὅτι καὶ μέσα στὸν ἀραβικὸν κόσμον, ὁ Ἀραφάτ συζητεῖται καὶ μάλιστα ἀντιμετωπίζει ἐντονες ἀντιδράσεις, ὅπως τοῦ Λιβάνου. Χῶρες, ὅπως τὸ Μαρόκο, ἡ Τунησία, ἡ Αἴγυπτος, τὸ Σουδάν, ἡ Σαουδικὴ Ἀραβία, ὑποστηρίζουν μὲν τὴν παλαιστινιακὴν ὑπόθεσι, ἀλλ' ἀντιμάχονται τὴν πολιτικὴν τοῦ Ἀραφάτ. Πού εἶναι, λοιπόν, τὸ Ἀραβικὸ Ἔθνος; Πουθενά, διότι Ἀραβικὸ Ἔθνος δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνον ἀραβικὸς κόσμος καὶ αὐτὸς περιορίζεται τὴ στιγμὴ αὐτὴ σὲ λίγες χῶρες (Συρία, Ἰορδανία, Ἀλγερία, Λιβύη καὶ Νότια Ὑεμένη), πού διακρίνεται φιλικὰ πρὸς τὸν Ἀραφάτ. Ὑπάρχει ὅμως καὶ τὸ κεφάλαιο ζημιῶν πού ξεπερνᾷ τὰ ὠφελήματα. Πραγματικά ὅταν ἐπιδιώκουμε τὴ ρύθμισι τῶν διαφορῶν μας μὲ τίς Ἡνωμένες Πολιτείες εἶναι ἀντιφατικὸ καὶ ἀσυγχώρητον νά προκαλοῦμε τὸν ἐβραϊκὸ παράγοντα τῆς Ἀμερικῆς πού εἶναι πανίσχυρος καὶ τὸν φοβοῦνται ἀκόμη καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ Πρόεδροι. Ἡ διπλωματία εἶναι ἡ τέχνη τοῦ μέτρου. Καὶ ὅταν τὸ μέτρο ξεπερνιέται ἀστοχα, δὲν πρέπει νά ἐκπλαγοῦμε γιὰ τίς ὀδυνηρὲς ἐπιπτώσεις πού ὁ ἀδικαιολόγητος ὀρθισμὸς τοῦ Ἀραφάτ θά ἔχει σὲ ζωτικὸς τομεῖς τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς».

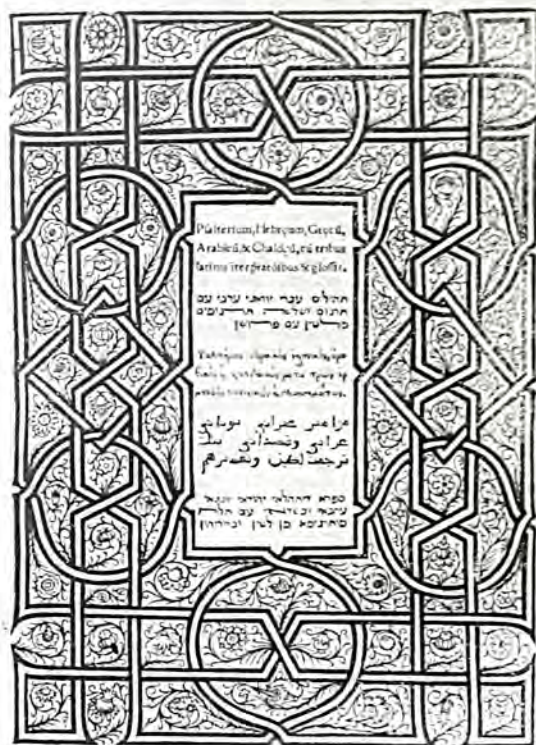
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ Ο ΕΒΡΑΪΣΜΟΣ

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ τόσον μελωδική, ἡ τόσον μουσική, εἶχε γοητεύσει τὰ ὦτα τῶν ἀρχαίων Ἑβραίων μέχρι τοῦ σημείου νὰ γεννήσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὴν μεταχειρίζωνται ὡς ἴδιον αὐτῶν ἰδίωμα. Ἐν γένει, ἐάν ἐξαιρέσωμεν τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς «ἐθνικῆς» φιλοσοφίας, τὸ ὁποῖον δὲν συνεβίβαστο μὲ τὰς ἐβραϊκὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἔθιμα αὐτῶν, οἱ Ἑβραῖοι ὑπέστησαν τὴν γοητείαν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ διατηροῦντες ἐν ταύτῃ ἀκεραίαν τὴν οὐσίαν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ.

Ὅντως, οἱ Ἑβραῖοι, οἱ ὁποῖοι διετήρουν φιλικὰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας καὶ πρό τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, καθὼς μᾶς διδάσκει αὐτὴ ἡ Γραφή¹ δὲν ἠδύνατο οὔτε ἔπρεπε νὰ κρατοῦν τὰς θύρας κλειστάς εἰς τὸν πολιτισμὸν ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος εἶχε κερδίσει τὴν λατρείαν τοῦ γυνωστοῦ τότε κόσμου.

Οἱ ραββῖνοι, οἱ ὁποῖοι διὰ τὰ δώσουν μεγαλεῖτερον κύρος εἰς τὰς γνώμας τῶν ἐστήριζον αὐτὰς εἰς τὰς ἐλευθεράς καὶ πνευματώδεις πολλὰκις ἐρμηνείας ρητῶν τῆς Γραφῆς, δὲν ἔλαβον μεγάλην δυσκολίαν νὰ εὕρουν ἐδάφιον ἐπὶ τοῦ ὁποῖου νὰ βασίζον τὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν προτίμησίν των. Τὸ ἐδάφιον τοῦτο εἶναι τὸ 27 τοῦ 9 Κεφαλαίου τῆς Γενέσεως ἔχον κατὰ γράμμα ὡς ἑξῆς. «Ἰὰφτ ἐλοήμ λεϊφέτ βεϊσκόν μπεασλέ Σέμ», δηλαδὴ «ἀς ἐπεκτείνῃ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰάφεθ καὶ νὰ κατοικήσῃ εἰς τὰς σκηνὰς τοῦ Σήμ».² Ἄλλ' ἕνας ραββῖνος, ὁ Μπαρ Καππαρά, μετέφρασε κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον τὴν εὐλογίαν τοῦ Νῶε. «Ἄς καλλωπίσῃ ὁ Θεὸς τὸν Ἰάφεθ νὰ κατοικήσῃ εἰς τὰς σκηνὰς τοῦ Σήμ», ἐρμηνεύων ὡς ἑξῆς. «Ἄς ἀναγνωσθῇ ἡ Τορά (ὁ Θεὸς Νόμος) εἰς τὴν ὥραιαν γλῶσσαν τοῦ Ἰάφεθ ἐντὸς τῶν σκηνῶν τοῦ Σήμ». Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ἱσπετική ὁμοεθνία περιέχει πολλοὺς λαοὺς διαφόρων γλωσσῶν, προσέθηκε ὅτι ἡ «ὠραία» γλῶσσα τοῦ ἐθνολογικοῦ τοῦτου κλάδου εἶναι ἡ ἑλληνική. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι τὸ βιβλικὸν ρητὸν ἐκ τοῦ ὁποῖου οἱ ἡμέτεροι Διδάσκαλοι ἐξήγαγον τὸ συμπέρασμα ὅτι ἦσαν ἐξουσιοδοτημένοι νὰ μεταχειρίζωνται τὴν ἑλληνικὴν εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἐρμηνείας. Εἰς τὰς σχέσεις αὐτῶν τὰς δημοσίας καὶ τὰς ἰδιωτικὰς, ἐξ ἴσου μετεχειρίζοντο τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν ἐβραϊκὴν. Εἰς τὴν «Μιανὰ» κεφάλαιον Πεσαχήμ ἀναγινώσκουμεν. «Εἰς τρία δοχεῖα χωρητικότητος τριῶν σεά ἐρρίπτοντο εἰς τὸν Ναὸν οἱ σῖκλοι· τὰ δοχεῖα διεκρίνοντο μὲ τὰ τρία γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου. Ἀλεφ, Βέτ, Γκιμελ. Ὁ ραββὶ Ἰσααὲλ διατείνεται ὅτι εἶχον διακριτικὰ γράμματα τὰ ἑλληνικὰ· Ἀλφα, Βῆτα, Γάμμα».

Συζητοῦντες εἰς τὸ Ταλμούδ τῆς Ἱερουσαλὴμ περὶ τοῦ κατορθωτοῦ τῆς μεταφράσεως τῆς Γραφῆς, ἀποφαίνονται ὡς ἑξῆς. «Ἐζήτησαν καὶ εὗρον (οἱ Σοφοὶ τοῦ Ἰσραήλ) ὅτι ἡ Ἁγία Γραφή δὲν ἠμπορεῖ νὰ μεταφράζεται εἰμὴ εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Ἐπίσης εἰς τὸ Ταλμούδ τῆς Βαβυλωνῶς ὁ ραββὶ

Ἐξώφυλλο τοῦ πρώτου πολὺγλωσσου Ψαλτηρίου, στὰ λατινικά, ἐβραϊκά, ἑλληνικά, ἀραβικά καὶ ἀρμαϊκά. Γένοβα, 1516.

λέγει ὡς ἑξῆς. «Ἡ Ἁγία Γραφή; ἡ εἰς ἐβραϊκὴν ἢ εἰς ἑλληνικὴν».

Ἐκτὸς τῆς μεταφράσεως τῶν Ἑβδομήκοντα, ἔχομεν καὶ ἄλλας μεταφράσεις τῆς Γραφῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν· τὰς μεταφράσεις τοῦ Ἀκύλλα, τοῦ Συμμάχου, τοῦ Θεοδοσίου καὶ ἄλλων. Ὁ Ἀκύλλας, ὁ διάσημος προσήλυτος, γνώστης ἐξ ἴσου τῆς ἐβραϊκῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς, ἐπεχείρησε, ἐνθαρρυνθεὶς ἴσως ἀπὸ τοὺς διδασκάλους Ἐλιέζερ, Ἰησοῦα καὶ Ἀκιβὰ, τῶν ὁποίων ἦτο ὁ ἐκλεκτὸς μαθητὴς, νὰ δώσῃ πιστὴν μετάφρασιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Ἡ μετάφρασίς του ἔλαβε τόσῃν ἐπιτυχίαν μεταξὺ τῶν Ἑβραίων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον μόνον τὴν ἑλληνικὴν, ὥστε παρημέλησαν τὸ κείμενον τῶν Ἑβδομήκοντα. Σήμερον σώζονται μόνον ὀλίγα περικοπὰ τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἀκύλλα, ἀρκετὰ, ὅμως, νὰ ἀποδείξουν ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ μεταφραστοῦ νὰ μείνῃ πιστὸς εἰς τὸ γράμμα καὶ εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἐβραϊκοῦ κειμένου, εἶχεν ἐπιτύχει καθ' ὅλοκληρίαν. Ἡ μετάφρασις τοῦ Συμμάχου ἐκρίθη ἀρίστη ἀπὸ τὸν Ἅγιον Ἱερώνυμον καὶ τὸν Εὐσέβιον τῆς Καισαρείας. Καὶ ἡ μετάφρασις τοῦ Θεοδοσίου ἐξετιμᾶτο πολὺ, διότι, καθὼς λέγει ὁ Δέ Ρόσση, δὲν ἀπεμακρύνετο πολὺ τοῦ συστήματος τῶν δύο ἀνωτέρω μεταφραστῶν.

Ἡ ἑλληνικὴ ἀπετέλει τὴν ἀνωτέραν ἀγωγὴν τῶν ἀρχαίων Ἑβραίων, οἱ ὁποῖοι τὴν ἐδίδασκον εἰς τὰ τέκνα των, ἀρρενα καὶ θήλεα.

Σχετικῶς πρὸς τοῦτο ἀναγινώσκουμεν εἰς τὸ Ταλμούδ Ἱερουσαλὴμ εἰς τὸ κεφάλαιον Πεά. «Εἶπεν ὁ ραββὶ Ἀμπαὺ ἐν ὀνόματι τοῦ ραββὶ Ἰοχανάν· Ἐπιτρέπεται εἰς τὸν

ΤΟ ΙΟΥΔΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΔΙΑΝΟΗΣΙΣ

Σε πολλά δημοσιεύματα του περιοδικού αυτού έχει εξετασθή και τονισθή η συγγένεια του Ιουδαίο-χριστιανικού πνεύματος και η επίδρασίς τους στην παγκόσμια διανόησι.

Τελευταία στο περιοδικό «Ευθύνη» (Δεκέμβριος 1981), ο Χρ. Μαλεβίτης γράφοντας για την «Νεοελληνική πνευματική δυσπραγία», σημειώνει ότι «η θρησκευτική σκευή» ήταν πάντα ανάμεσα στα πνευματικά «ριζώματα» στον ευρωπαϊκό χώρο.

Συγκεκριμένα αναφέρει:

«Η γνήσια ευρωπαϊκή σκέψη των νεώτερων χρόνων, η διαφωτισμένη, ποτέ δεν απέστη από αυτά τα ριζώματα. Πανέναντος μεγάλος φιλόσοφος της Εύρωπης και κανένας μεγάλος κοινωνιολόγος δεν μπορεί να νοηθεί χωρίς την προϋπόθεση αυτών των ριζωμάτων. Υπάρχουν και στον Κάντ και στον Έγκελ και στον Μάρξ. Παρόλο τον επιστημονισμό τους και τον διαφωτισμό τους τοι είναι ευθείς έκβλαστῆσαι περισσότερο του Ιουδαίοχριστιανικού πνεύματος και λιγότερο του ελληνικού. Ο ίδιος ο Χάιντεγκερ των ημερών μας, που δεν όρνυε σε κανένα Θεό και που όρνυε στην ελληνική φιλοσοφία, είναι διάβροχος από τις Ιουδαίοχριστιανικές κατηγορίες και αυτές τον προσδιορίζουν οδηγητικά».

Ισραηλίτην νά διδάσκη τήν κόρην του ελληνικά ως πνευματικόν κόσμημα δ' αὐτήν». Ἐκ τούτου γίνεται φανερόν ὅτι ἡ ἀγωγή μιᾶς νέας τῆς Ἱερουσαλὴμ ἔθεωρετο ἑλληπὶς ἐάν δέν ἐγνώριζε τήν ἑλληνικήν³. — Εἰς τήν Μισνά, κεφάλαιον Σοτά ἀναγινώσκειται: Κατά τόν πόλεμον τοῦ Τίτου ἀπηγορεύθη νά διδασκῇ εἰς τοὺς νέους ἡ «Ἰαβενίτ». Ἐκ τῆς συζητήσεως τοῦ Ταλμούδ περί τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης προκύπτει ὅτι διὰ τήν λέξιν «Ἰαβενίτ» ἐννόουν οἱ τήν γλῶσσαν ἀλλά ὠρισμένην ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν ἐπικρατοῦσαν τήν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ ὡς μάθημα παρεχόμενον εἰς τήν νεαράν ἡλικίαν, διότι μερικαὶ φιλοσοφικαὶ αἱρέσεις εἶχον ἀρχίσει νά θέτουν εἰς κίνδυνον τήν ἐβραϊκὴν διδασκαλίαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη, ἡ προσωρινή, δέν ἐχώρει πέραν τῆς ὠρίμου ἡλικίας κατὰ τήν ὁποίαν ἕκαστος ἐμάνθανε ὅ, τι ἤθελε. Προσέτι ἡ ἑλληνικὴ ἀγωγή ἐπετρέπετο ἀνευ περιορισμοῦ εἰς τοὺς προορισμένους εἰς δημοσίας θέσεις καὶ πολιτικά ἀξιώματα. Οἱ ἐξῆς λόγοι τοῦ Ραββάν Σιμεὼν Μπέν Γακμλιέλ «1.000 μαθηταὶ ἐφοίτουν εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ πατρὸς μου. 500 εἰς τὸ τμήμα τῆς ἐβραϊκῆς διδασκαλίας καὶ 500 τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας...» δεικνύουν ὅποσον ἡ ἑλληνικὴ ἀγωγή ἦτο διαδεδομένη.

Εἰς τὸ Ταλμούδ Ἱερουσαλὴμ κεφάλαιον Σοτά ἀναγινώσκουμεν ἀκόμη ὅτι κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα οἱ Ἑβραῖοι τῆς Καισαρείας ἔλεγον καὶ τὸ Σεμάγγ (τὸ Σύμβολον τῆς Πίστewς) ἑλληνιστί. Ἐκ τῆς νεαρᾶς δὲ 146 τοῦ Ἰουστινιανοῦ μανθάνομεν ὅτι ὑπῆρχε τότε εἰς Κωνσταντινούπολιν κόμμα μεταξὺ τῶν Ἑβραίων, τὸ ὁποῖον ἀπῆτει νά ἀναγινώσκειται εἰς τήν συναγωγὴν ἡ Γραφή καὶ ἑλληνιστί. Ὁ δὲ Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἐδημοσίευσε ἀποσπάσματα μεταφράσεως τῆς Μισνά, τὰ ὁποῖα θεωρεῖ ἔργον ἐνός Κυπρίου τοῦ ΣΤ' αἰῶνος.

Αἱ ἱστορικαὶ αὗται ἀναμνήσεις δηλοῦν πόσον ἡ ἑλληνικὴ

γλῶσσα ἐξετιμᾶτο καὶ πόσον ἐθεωρεῖτο ἀπαραίτητος εἰς τοὺς προγόνους μας διὰ τὴν διακόσμησιν τοῦ πνεύματος, οὕτως ὥστε εὐχομαί ἵνα τὸ περιοδικόν τοῦτο συντελέσῃ εἰς τὴν διάδοσιν τῆς ὠραιότερας τῶν γλωσσῶν μεταξὺ τῶν ὁμοθρήσκων μας τῆς Ἀνατολῆς, ἡ ὁποία πρὸ αἰώνων τὴν ἑλληνικὴν εἶχε ὡς κοινόν ὄργανον συνεννοήσεως τῶν διὰφόρων λαῶν. «Ἡ ὠραιότερα γλῶσσα τοῦ Ἰάφεθ ἂς σκηνώσῃ πάλιν μεταξὺ τοῦ Σῆμ διὰ τὴν ἀρτίαν μόρφωσιν τοῦ πνεύματος».

1. Ἰδὲ Ἰοέλ 4—6.

2. Διὰ τοὺς ἀγνοοῦντας τὴν ἐβραϊκὴν, ἐξηγοῦμεν ὅτι τὸ «Ἰάφθ» παράγεται ἐκ τῆς ρίζης «Πατάχ» ἀνοίγω, ἐπεκτείνω, ὁ δὲ ραββίνος παρήγαγε τὰς λέξεις ἐκ τοῦ «Ἰαφά» ἐξωραΐζω.

3. Ὁ ραββὶ Ἰωανάν, ὁ πρῶτος ραββίνος τῆς ἐποχῆς του, ἐγεννήθη περὶ τὸ 300. Μετὰ παρέλευσιν 16 αἰώνων, ἔνας ἄλλος Ἑβραῖος ἐκ τῶν προυχόντων καὶ αὐτὸς τοῦ λαοῦ του, εἰς τῶν προσέδρων τοῦ «Παγκοσμίου Ἰσραηλικοῦ Συνδέσμου» κηρύττει τὴν ἑλληνικὴν ὡς μέσον ἀπαραίτητον διὰ τὰς νέας αἰ. ὁποῖαι θέλουν νά λάβουν πλήρη ἀγωγήν. Πρὸ τινος, πράγματι, ὁ ρηθεὶς λόγιος, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ Σολομὼν Ρεϊνάχ ἐξέδωκε βιβλίον διὰ τὰς δεσποινίδας μὲ τίτλον «Lé grec sans larmes» διὰ τὴν εὐκολον, «χωρὶς κλάματα», ἐκμάθησιν τῆς ἑλληνικῆς.

Ἰ'Ο ραββίνος Γουσταῦος Καλὸ γεννήθηκε στή Φλωρεντία καὶ σπούδασε στήν ἐκεῖ περίφημη Ραββινικὴ Σχολή. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς α' δεκαετίας τοῦ 20ου αἰῶνος διετέλεσε, ἐπὶ σειρά ἐτῶν, Ἀρχιρραββίνος τῆς Ἱ.Κ. Κερκύρας.

Τὸ ἄρθρο ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὴν «Ἰσραηλιτικὴ Ἐπιθεώρησι» (Ἀθῆναι, ἀριθ. 2. Ἀπρίλιος 1912)].

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΝΙΚΟΥ Α.ΣΤΑΘΑΚΗ: Ἀπὸ τὴ Στάχτη στὴ Ζωή, (Ἀθήνα, 1982)

Τῆς ἐντυπώσεως, τὰ συναισθήματα, καὶ τῆς παρατηρήσεως τοῦ ἀπὸ δύο ταξίδια του στὴ Ἰσραήλ (τὸ 1976 καὶ τὸ 1979) παρουσιάζει στὰ νέο του βιβλίον ὁ ἀγαπητὸς κ. Νίκος Σταθάκης.

Ὅπως καὶ οἱ προηγούμενες ἐργασίες του, τὸ νέο βιβλίον τοῦ κ. Σταθάκη διακρίνεται γιὰ τὴν παρατηρητικότητα, τὴν διεισδυτικότητα, τὴν συναισθηματικότητα, τῆς προεκτάσεως τοῦ στοχασμοῦ, στοιχεῖα ποὺ «δίνουν στὸν ἀναγνώστη τὴν ψευδαίσθησιν ὅτι ἦταν κοντά, δίπλα στὸν κ. Σταθάκη» (κατὰ τὸν προλογίζοντα καθηγητὴ κ. Ἥλ. Οἰκονόμου) σὲ ὅσα εἶδε, εἶπε, ἔκουσε ὁ συγγραφέας.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ δέν δίνει μόνον μιὰ σχεδὸν πλήρη εἰκόνα τοῦ σύγχρονου Ἰσραήλ, προσφέρει κατὰ παρὰπάνω: τὴν εὐκαιρίαν στὸν ἀναγνώστη νά σκεφτεῖ καὶ νά προβληματιστεῖ πάνω σὲ πολλὰ θέματα ἀπ' ὅσα συμβαίνουν γύρω μας.

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ

(Μέρος Πρώτο)

Τότε οι έν τη 'Ιουδαία φευγέτωσαν επί τά ὄρη... προσεύχεσθε δι' ἵνα μή γένηται ἡ φυγή ἡμῶν χειμῶνος μηδέ Σαββάτω.

Ματθαῖος κεφ. 24 16–20

Ἡ ὁλοκληρωτική ἀπουσία ἐβραϊκοῦ στοιχείου στήν Κεφαλονιά τίς πρόσφατες δεκαετίες καί εἰδικά ἐκεῖνες πού ἀρχίζουν μετά τόν πρῶτο Παγκόσμιο Πόλεμο, ἔδωσε ἀ-φορμές σέ παραξηγημένες ἐρμηνεῖες γιά τίς σχέσεις τῶν δύο κοινωνικῶν ὁμάδων, τῆς ἐβραϊκῆς καί τῆς κεφαλονίτικης, καί μάλιστα κατασκεύασε ἀφηγήσεις, πού ἀνήκουν στήν ἀνεκδοτολογία καί καθόλου στήν ἱστορία!

Ὅλο τόν 10^ο αἰ. μέχρι τίς πρῶτες δεκαετίες τοῦ Κ', στήν Κεφαλονιά ὑπάρχει ὑπολογίσιμη σέ ἀριθμό ἐβραϊκή κοινότητα. Πρόκειται γιά μικροεμπόρους γυρολόγους, μικροδανειστές τοκογλύφους καί ἰδιοκτῆτες ἀτομικῶν μικροεργαστηρίων, πού τά κρατοῦν μέ τή συνδρομή τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας τους. Συνθέτουν, δηλαδή, μία παροιμία πού ἀνῆκει στά πιά χαμηλά στρώματα τῶν μικροαστῶν², χωρίς ὑπολογίσιμη συμβολή στήν οἰκονομία ἢ τήν πολιτική τοῦ τόπου. Ἡ δευτέρα, μάλιστα, τοῦς εἶναι ἀπρόσιτη γιά οἱ κ ο ν ο μ ι κ ο ὗ ς καί ν ο μ ι κ ο ὗ ς λόγους³. Ὁ νόμος τοῦ 1852, πού καθόριζε τά προσόντα τοῦ ἐκλογέα, ἀπαιτοῦσε ἀνάμεσα στά ἄλλα νά πρεσβεύει τή ν χ ρ ι σ τ ι α ν ι κ ῆ ν θ ρ η σ κ ε ῖ α ν³, καί τά εἰσοδήματά του γιά μέν τίς πόλεις νά εἶναι τῆς τάξεως τῶν 3.000 διστήλων γιά δέ τήν ὑπαιθρο 1.500 δίστηλα⁴.

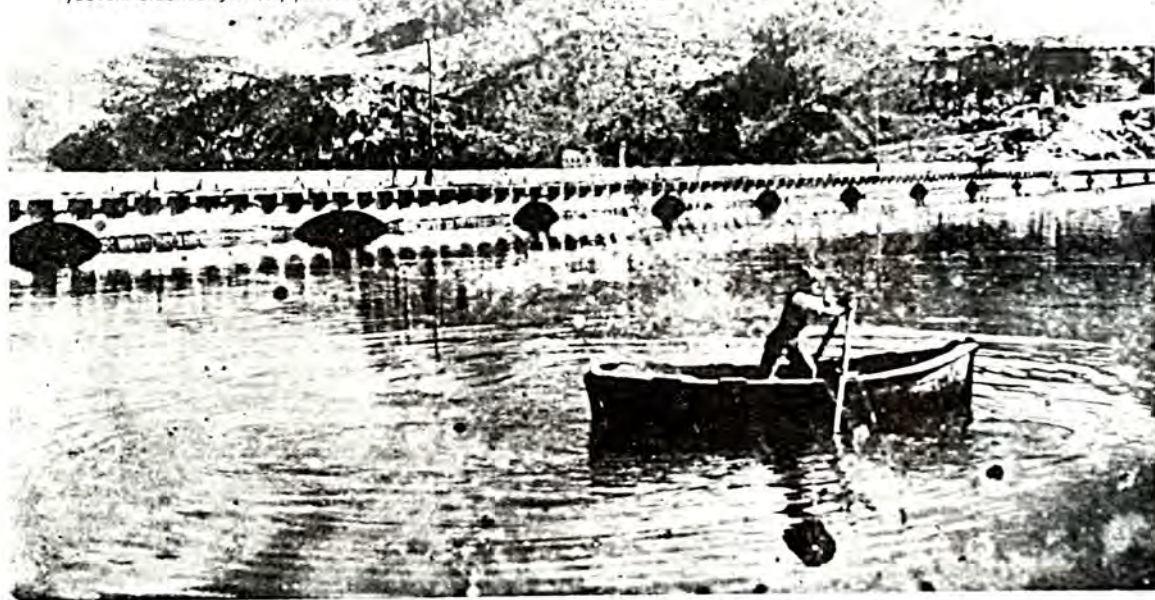
Αὕτη ἡ εἰσοδηματική ρήτρα εἶναι πολύ ἀμφίβολο ἀν στήν Κεφαλονιά καλυπτόταν ἀπό μέλη τῆς διασποράς. Ἀντίθετα μέ τά ἄλλα Ἑπτάνησα, ἰδιαίτερα τήν Κέρκυρα καί τήν Ζάκυνθο, πού ἀρχαϊκά στοιχεῖα, διαδηλώσεις, δηλοποιήσεις καί ἱκετήριο στήν ἐπίσημη ἐφημερίδα τοῦ Κράτους τῶν Ἰονίων, μᾶς παρουσιάζουν ἐβραϊκό στοιχεῖο πού ὄχι μόνο εὐπορεῖ, ἀλλά ἀνοίγεται σέ πιστώσεις μεγάλων ποσῶν, δανεῖζοντας σέ ντόπιους ἀρχοντες μεγαλοκτηματίες, μεταβαλλόμενο ἔτσι σέ οἰκονομικό ρυθμιστή καί τραπεζίτη τους.

Αὕτη ἡ κατάσταση μέ τίς ὀξείες σχέσεις πού δημιουργοῦνται ἀνάμεσα σέ πιστωτή καί χρεώστη καί μάλιστα τά χρόνια ἐκεῖνα μέ τήν χαρακτηριστικά εὐνοϊκή γιά τό δανειστή νομοθεσία⁵, ἐχώρισε τό ντόπιο στοιχεῖο ἀπό τίς ἐβραϊκές κοινότητες πού ζοῦσαν δίπλα τους καί τίς ἔταξε σέ δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα πού ἀλληλομισοῦνται καί κατατρέχονται. Οἱ καταδιώξεις καί βίαιοπραγίες ἐνάντια στοὺς Ἑβραίους, στά δύο νησιά Ζάκυνθο καί Κέρκυρα, ἀπό ἐδῶ ἀντλοῦν τίς αἰτίες τους.

Τέτοια, ὅμως, αἰτία δέν ὑπῆρξε στήν Κεφαλονιά. Ἀκριβῶς γι' αὐτό οἱ Ἑβραῖοι στό νησί αὐτό δέν ὑπῆρξαν μεγαλοκεφαλαιοῦχοι. Καί, μάλιστα, ὅταν μετά τήν Ἑνωσι-

Παλαιά φωτογραφία τῆς Γέφυρας μέ τά «κασόνια» της.

(Οἱ φωτογραφίες καί τὰ σκίτσα γιά τήν Κεφαλονιά εἶναι ἀπό τὰ βιβλία τοῦ Ἀγγέλου-Διονύση Δεμπόπου «Τό Χρονικό τοῦ σεισμοῦ τοῦ 1953» (Ἀργοστόλι, 1976) καί «Τό Ἀργοστόλι διασκεδάζει» (Ἀργοστόλι, 1979).

Τό «Μέγαρο» προσεισμηικά.

από νομική πλευρά τὰ πράγματα θὰ ἀλλάξουν, μόνο ἡ ταξική ὑποβάθμισή τους θὰ νάιν ἐκείνη πού θά τούς κρατᾶ στό περιθώριο τῆς κοινωνίας. Κατατρεγμοί, ὅμως, δέν θά ὑπάρξουν σ' ὅλη αὐτή τή διαδρομή. Ἀπεναντίας, ὅταν οἱ περυστάσεις τὸ ἐπιβάλλουν, θά τύχουν τῆς συμπαράστασης τῶν ντόπιων, γεγονός πού καί οἱ ἴδιοι οἱ Ἑβραῖοι θά ἐπιδιώκουν⁸.

Οἱ πολλοὶ κατοικοῦν στό Ἀργοστόλι καί ἐλάχιστοι στή Λιβαθώ. Τίς τελευταῖες δεκαετίες ἀπό μικροαστοὶ θά μεταπέσουν στό προλεταριάτο καί θά γίνουν χειρώνακτοι ἐργάτες⁹. Σάν ἄτομα συγχρωτίζονται μέ τούς ντόπιους καί μολονότι προτιμοῦν νά μένουν στήν ἴδια συνοικία, ἰδιαίτερα γύρω ἀπό τή συναγωγή τους, δέν μπορούμε νά ποῦμε πῶς εἶναι κλεισμένοι σέ γκέτο. Ἀπομόνωση στό ἑβραϊκό στοιχεῖο τοῦ Ἀργοστολίου δέν διαπιστώνεται σέ βαθμό πού ὑπῆρξε σέ ἄλλα Ἐπάνησα καί βέβαια περισσότερο σέ μεγαλοπόλεις τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Χαρακτηριστική μορφή τῶν τελευταίων Ἑβραίων τοῦ νησιοῦ ἦταν ὁ ραββῖνος Σαμολάκης, πού τόν θυμόνταν οἱ περισσότεροι τῆς περασμένης γενεᾶς νά κατοικεῖ στή συνοικία τοῦ Ἀη - Γιώργη, ὅπου καί ἡ συναγωγή, καί νά συνθέτει ἓνα ζωντανό στοιχεῖο τῆς Ἀργοστολιώτικης κοινωνίας, πού ξεχώριζε μέ τή βιβλική του γενεάδα καί τὸ ραββινικό σκούφο του.

Σ' αὐτή τήν ἀνοχική συνάφεια βοήθησε καί τὸ ἑβραϊκό στοιχεῖο, πού ἀποδέχτηκε ἐθιμικούς κανονισμούς καί νομικές παραδοχές, πού ἀκολουθοῦσε τὸ ντόπιο στοιχεῖο καί πού βασιζότανε σέ χριστιανική ἀγωγή.

Στὰ 1819 ὁ Ἑβραῖος Ἡλίας Μόρδο⁸, μικρογυρολόγος, πού πούλεῖ «πράγμα τοῦ μπράτσου», περιέρχεται τὰ χωριά γιὰ νά πούλῃ τήν πρᾶματεια του. Στὰ Τρουγιανάτα οἱ γυναῖκες τοῦ χωριοῦ παίρνουν ἐμπόρευμα ἀξίας 21,50 γρόσια μέ πίστωση. Κατὰ τήν κατάθεσή του, ἡ γυναῖκα τοῦ Στεφανῆ Θεοδωρακάτου μπαίνει ἐγγυήτρια, μέ τήν ὑπόσχεση νά πληρώνει αὐτή τὸ χρέος σέ περίπτωση ἀδυναμίας ἢ ἀρνήσῃς τους. Ἡ ὑπόθεση θά φτάσει στό δικαστήριο, γιατί οὔτε οἱ χρεώστριες πληρώσανε καί ἡ ἐγγυήτρια ἀρνείται τέτοια ὑποχρέωση. Τότε ὁ Μόρδο προτείνει στὸν

ἄνδρα τῆς, πού παρίσταται γι' αὐτήν στό δικαστήριο, τή δέσμευση τοῦ ὄρκου, πού ἦταν νομικά ἀναγνωρισμένη, ἄρκει νά τὴν ἐπρότεινε ὁ ἐνάγων.

...«*ἢ ἀνοθεν γίνιτο θελί καμὶ ὀρκον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ αἰγίου διμυτρίου εἰς τὰ τρουγιανάτα ὅτι δὲν ἐπιρε τιν ὑποσχέσιν ἀφτι νὰ πύροσι δία ἄλλες γυνεκες (.....) καὶ μιν κανοντας τιν ἀφτιν ὀρκον νὰ πύροσι τὴν ἀφτιν σουμαν παρεφτις...*»⁹.

Ἐχομε ἀγνοία ἂν ὁ ὄρκος πραγματοποιήθηκε, γιατί σχετικό ἔγγραφο δέν βρέθηκε. Σημασία ἔχει πῶς ὁ Ἑβραῖος ἀποδέχεται τὴν πρόταση τοῦ ὄρκου καί τή δέσμευση πού τοῦ δημιουργεῖ. Ἀσχετο πῶς καί ψευδορκία μποροῦσε νά συμβεῖ, ὑποκινημένη ἀπὸ συμφέρον ἢ μισαλλοδοξία, πού θά ἀπέβαινε εἰς βάρος του.

Στὸν πολιτικό τομέα, ὅλη αὐτή τὴν ἐποχὴ τῆς Ἀγγλοκρατίας, ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, οἱ Ἑβραῖοι καί τῆς Κεφαλονίας καί σ' ὅλο τὸ Ἰόνιο βρίσκονται σέ ὑποβάθμιση. Ἐχομε ὅμως ἓνα ὑπολογίσιμο συμπαραστάτη. Τὸν κεφαλῆνιὰκό ριζοσπαστισμό, κήρυκα τῆς ἰσότητος, ἰσοπολιτείας καί ἀνεξίθρησκείας, πού προσβλέποντας στήν ἀνθρώπινη ἀξία καί ὄχι στή φυλετική προέλευση, ζητᾶ καί γιὰ τοὺς Ἑβραῖους τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα¹⁰.

Ἡ παράδοση, λοιπόν, πῶς Κεφαλονίτες καί Ἑβραῖοι εἶναι ἀντιμαχόμενα στοιχεῖα πρέπει νά θεωρηθεῖ μέ ἄλλο πρίσμα, ἴσως τοῦ ἀνταγωνισμοῦ καί ὄχι τῆς ἀποστροφῆς. Γιατί ὑπῆρξε ἐποχὴ πού στὸν ἴδιο ζωτικό χώρο, ζοῦνε σέ ἁρμονία καί οἱ δύο κοινότητες!

Μερικά ὀνόματα Ἰσραηλιτῶν πού ζήσανε στό νησί, ἀπὸ τίς πρώτες δεκαετίες τοῦ 19^{ου} αἰ. μέχρι καί τὴν Ἐνωση, μοῦ προκύπτουν ἀπὸ ἔγγραφα τοῦ Τοπικοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Κεφαλληνίας καί θά ἀναφέρω λίγα ἀπὸ ἓνα γενικότερο Μητρώο πού καταρτίζω. Νά σημειωθεῖ πῶς ὁ χαρακτηρισμός Ἑβραῖος ἢ Ἰσραηλίτης συμπεριλαμβάνεται στὰ ἔγγραφα δίπλα στὸ ὀνοματεπώνυμο καί τὸ πατρώνυμο, ξεκαθαρίζοντας ἀπόλυτα τὴν ἐθνικότητα τῶν ἀναφερομένων.

Μοῖζέ Μόρδο — λία Μόρδο(ο) — λία Φόρτε — Βενημίν λέβι τοῦ Μωησέως — Λάζαρος Τριβέρζε — Μάρκος Λεβη τοῦ Σαμουήλ — Μωσέ Ἰσάκ — Σαλόμι Γακίς —

Καί... μετά τό σεισμό.

‘Αβραάμ Μόρδο ποτέ Σαμουήλ — Σαμουέλ Βατάλι (Βιτάλι) τοῦ ‘Ιακώβ — Ἰλνι Φόρτος τοῦ Σαμπατάν — Μάρκο Λεβή τοῦ Σαμουήλ — Ἡλια αμαρ κ.ά.

Γιά τήν ὑπολογίσιμη αὐτή κοινότητα, ἐκτός ἀπό τή συναγωγή πού δέν ἔχει ἐντοπιστεῖ τά παλαιότερα χρόνια ἡ συνοικία της, ὑπῆρχε ἰδιαίτερο νεκροταφεῖο. Στό γήπεδο πού βρισκότανε δίπλα στήν τότε Ἀγγλική Σχολή, μεταγενέστερα ἀγγλικανική ἐκκλησία καί μέχρι τούς σεισμούς τοῦ 1953 ἀρχαιολογικό μουσεῖο¹¹. Ἐπειδή, ὅμως, ἡ περιοχή αὕτη ἀναπτύχθηκε τίς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ περασμένου αἰώνα καί στό δρόμο πού τήν διασχίζει γινότανε ὁ κοσμικός περίπατος τοῦ Ἀργοστολίου, ἀποφασίστηκε νά μετατεθεῖ τό νεκροταφεῖο ἀπό τό χώρο αὐτό σέ πιο κατάλληλο καί ἀπόμακρο ἀπό τήν πόλη. Ἡδη ἀπό τό 1850, ἐποχή τῆς χολέρας¹², τό ἐνοριακό νεκροταφεῖο τῆς ἐκκλησίας Δραπάνου εἶχε καθιερωθεῖ γιά νεκροταφεῖο τοῦ Ἀργοστολίου¹³ καί ὀργότερα, γύρω στά 1871, ἐπεκτάθηκε καί γίνθηκε τό ἐπίσημο Δημοτικό Νεκροταφεῖο¹⁴.

Χρόνια πρίν, ἀπό τό 1827, εἶχαν μεταφερθεῖ στήν ἴδια περιοχή καί τά νεκροταφεῖα τῶν Καθολικῶν καί Διαμαρτυρομένων¹⁵. Στήν περιοχή αὕτη γίνεται σκέψη νά ἀγοραστεῖ γήπεδο γιά νά θαύονται οἱ νεκροί Ἰσραηλίτες.

Ἡ Δημοτική Ἀρχή ἐπεκρότησε καί τό Δημοτικόν Συμβούλιον προθύμως ἀνέλαβε τήν δαπάνην τοῦ σχηματισμοῦ ἰδιαίτερου νεκροταφείου τῶν Ἰσραηλιτῶν πλησίον εἰς ἄλλα νεκροταφεῖα¹⁶.

Αὐτές οἱ προσπάθειες ξεκίνησαν ἀμέσως μετά τήν Ἑνωσι. Οἱ δεκαετίες ὅμως περνοῦν, οἱ δημαρχίες διαδέχονται ἡ μία τήν ἄλλη, ἀντιπολιτεύονται μεταξύ τους καί ἐρίζουν γιά κομματικά καί ρουσφετολογικά ζητήματα καί ἀφήνουν ἄλυτο τό σοβαρό αὐτό ζήτημα. Ὁ καιρός περνᾷ καί ἐνῶ τό ἀρχικό νεκροταφεῖο ἔχει ἐπίσημα καταργηθεῖ ἡ σωστότερα εἶχε βγεῖ ἀπόφαση πού ἀπαγόρευε «εἰς τούς Ἰσραηλίτας νά θαύουν τούς νεκρούς των εἰς τό γήπεδο ἐκεῖνο... «τό ὁποῖον, μάλιστα, ἦταν καί «ἀπεριτοίχιστον», χώρος γιά νέο νεκροταφεῖο δέν ἔχει ἐξευρεθεῖ¹⁷.

Ὅσο γιά κείνους πού πεθαίνουν, μέ κάποια ἀνοχή συνεχίζουν νά θαύονται στό καταργημένο νεκροταφεῖο τους¹⁸

Γιά τήν κατάσταση αὕτη φταίγανε βέβαια οἱ Ἰσραηλίτες, ἔφταιγε καί ὁ δῆμος, πού ἐνῶ ἐγνώριζε τή φτώχεια τους, μοναδική του φροντίδα ἐνόμιζε νά τούς γνωστοποιήσει τήν ἀπαγόρευση τῆς ταφῆς.

«Αἱ ἀρχαί Ἀργοστολίου κηδόμεναι τῆς ὑγείας τῆς πόλεως καί σεβόμεναι τόν νόμον τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς ἐντός τῆς πόλεως ταφῆς τῶν νεκρῶν¹⁹, συνεβούλευσαν καί προέτρεψαν τούς Ἰσραηλίτας νά σχηματίσουν ἰδιαίτερον νεκροταφεῖον, ἵνα παύσῃ τό ἐπιβλαβές ὄτοπον, τό πρό καί μετά τήν Ἑνωσιν, τῆς ἐνταφιάσεως τῶν νεκρῶν αὐτῶν πλησίον τοῦ καταστήματος τῶν Φυλακῶν καί τοῦ Στρατιῶνος»²⁰.

Γι’ αὕτη τήν καθυστέρηση πολλὰ εἰπωθήκανε. Ἀποδόθηκε κατηγορία στίς δημοτικές Ἀρχές πῶς σκόπιμα κωλυσιεργοῦν τό ζήτημα, πού ἐρμηνεύτηκε «ὡς ἀρνησις πρὸς τούς Ἰσραηλίτας συμπολίτας γῆς ἵνα σχηματίσουν νεκροταφεῖον»²¹.

Γιά νά διασκεδάσουν τή δυσμενῆ ἐντύπωση οἱ Ἀρχές θά προβοῦν σέ ἀνακοίνωση, πού θά ἐκδηλώνει τό ἐνδιαφέρον τους γιά τήν ἐξεύρεση τοῦ χώρου, χωρίς ὅμως καί νά φροντίζουν νά τόν ἐξασφαλίσουν!6 Ἔτσι ἡ μοῖρα τοῦ τρίτου μετά τήν Ἑνωσι δημάρχου ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ²², κοντά στίς ἄλλες πολιτικές παγίδες, τοῦ ἐπεφύλαξε καί ἀκόμα μία, σχετική μέ τό ἐβραϊκό στοιχεῖο, πού μέ πολλή τεχνική τήν παρέκαμψε.

Στά 1887 πέθανε μιᾷ Ἑβραία, πού ἔπρεπε βέβαια νά ταφεῖ! Οἱ συγγενεῖς της ἀποταθήκανε στό δήμαρχο καί τοῦ ζητήσανε τήν ἄδεια νά τήν θάψουν στό καταργημένο νεκροταφεῖο, μιᾷ καί ἄλλος χώρος γι’ αὐτούς δέν ὑπῆρχε. Ὅπως εἰπώθηκε μέ σιωπηρὴ ἀνοχή καί ἀνάλογο πολλές φορές εἶχε ἐπαναληφθεῖ, ἀλλά τώρα οἱ κομματικές ἐμπλοκές εἶχανε δυσκολέψει τά πράγματα.

Ὁ Δρακόπουλος, τόν ἐπισκεφθήκανε στό Δημαρχεῖο, ἀρνήθηκε. Γιατί σάν δήμαρχος εἶχε τέτοιο χρέος. Ἡ θέσι καί τό ἀξίωμα τοῦ ἐπέβαλλε νά ὑπερασπιστεῖ τούς νόμους καί τούς κανονισμούς πού καί ὁ ἴδιος εἶχε εἰσηγηθεῖ. Μία σκέψη ἦταν νά διατάξει τήν ταφή τῆς νεκρῆς Ἰουδαίας στό Δημοτικό Νεκροταφεῖο. Καί τοῦτο, ἀρκετοὶ «ἀσπονδοὶ

συνεργάτες του» του τό ύποδεικνύανε. Γιά τό δήμαρχο μιά τέτοια έντολή θά ίσοδυναμούσε με πολιτική κατοδίκη. Θά εξήγειρε τή λαϊκή μερίδα καί ό ηγέτης της ΠΑΝΑΓΗΣ ΒΙΝΙΕΡΑΤΟΥ²³, ίκανός δημοκόπος θά εξέριζε άνετα πολιτικά όφέλη.

Ό Γεράσιμος Δρακόπουλος ήτανε εύφυής καί άξιος διπλωμάτης²⁴. Άντιλήφθηκε «ότι πράξις ται 'τη θά έκίνει κατ' αὐτοῦ τήν μὴνιν καί τόν χόλον άγαν τινῶν θεοσεβῶν, καί τά βέλη τῆς δεισιδαιμονίας θά τόν προσέβαλλον»²⁵. Δέν ήτανε εύκολο, μέ τά μέτρα τῆς εποχῆς, νά «μολύνει» τόν ιερό χώρο τῆς ταφῆς Όρθοδόξων Χριστιανῶν μέ τό πῶμα μιᾶς Έβραίας, χωρίς τοῦτο νά τοῦ δημιουργήσει ζητήματα πού δέν ἐγνώριζε τήν έκτασή τους.

Έκάλεσε τοῦς συγγενεῖς, έκτός Δημαρχείου, καί ὡς Δρακόπουλος πιά, παραβλέποντας τό «δήμαρχο», τοῦς ὑπέδειξε νά πάνε μεσάνυχτα, ὡρα γενικῆς ἡρημιᾶς καί νά θάψουν τή νεκρή τους στό καταργημένο νεκροταφεῖο²⁶.

Ό Δρακόπουλος ἐνεργῶντας ἔτσι παρέβαινε, βέβαια, τό νόμο. Δέν ἔκαμε ὅμως τίποτε περισσότερο, ἀπό ὅ,τι ἐπίσημες ἐκκλησιαστικές Άρχές, χωρίς μάλιστα ἀποχρώντα λόγο ἐπιτελοῦσαν χρόνια τώρα, ἐπισημοποιώντας τήν παρανομία.

Στά 1868 ὁ δεσπότης Σπυρίδων Κοντομήχαλος²⁷, ἀνέχεται, ἂν δέν ἐπέτρεψε μάλιστα, τήν ταφή νεκροῦ στό Άγιο Βῆμα τοῦ Φουσάτου²⁸, χωρίς μάλιστα νά ἀξιώσει νά δοθεῖ μιά ἐξήγηση, παρά τίς δημόσιες ἐπικρίσεις πού ἀκουσε! Τό μεγάλο, ὅμως, σκάνδαλο θά ξεσπάσει ὅταν στίς 23 τοῦ Νοέμβρη στό 1874 πέθανε ὁ «αἰδεσιμώτατος Γεώργιος Χ. Ρακατζῆς, εἰς τῶν μελῶν τῆς ἐνταῦθα Άρχιεπισκοπῆς». Έπιθυμία τοῦ νεκροῦ ἦταν νά θαφτεῖ μέσα στήν κτητορικὴ ἐκκλησία του, τήν Παναγία τῆς Ρακατζῆς, πού ἦταν θαμμένοι καί οἱ γονεῖς του. Ό νομάρχης, πού τοῦ ζητήθηκε ἡ ἄδεια, ἀπέκρουσε κατηγορηματικά τήν ἐπιθυμία αὐτῇ καί ἐπειδὴ ἐπρόβλεπε παραβίαση τοῦ νόμου καί τῶν ἐντολῶν του, ἔστειλε ἐνοπλὴ ἀστυνομία μέ τή διαταγή, ἂν χρειαστεῖ, νά παρέμβει διακριτικά.

Πρὶν ἀκόμα τελειώσει ἡ νεκρώσιμη ἀκολουθία, οἱ πῖστοι ἔρχονται σέ σύγκρουση μέ τοῦς ἐνόπλους, μόλις τοῦς ἀντιληφθήκανε, καί στό διάστημα αὐτό βρίσκουν τήν εύκαιρία οἱ συγγενεῖς καί θάβουν τό νεκρό μέσα στό ἱερό βῆμα, ὅπου προηγούμενα ἔχιν ἀνοίξει κρυφά τό σχετικὸ τάφο²⁹.

Ἡ ὑπόθεση τοῦ πεθαμένου παπᾶ θά πάρει μάκρος καί χρόνο. Άρχικά τό Ὑπουργεῖο ἀναγκάζεται νά ἀνεχθεῖ τὰ γενόμενα. Μὲ νεώτερες, ὅμως, εἰσηγήσεις τοῦ νομάρχῃ, ὕστερα ἀπὸ δεκαπέντε μέρες, θά βγεῖ διαταγή νά ξεθαφεῖ τό πῶμα καί ἐντέλονται δήμαρχος καί ἀστυνόμος νά τήν ἐκτελέσουν. Εὐτυχῶς, γιά τό κύρος καί τῆς Έκκλησίας καί τῆς λογικῆς, φαίνεται νά μὴν πραγματοποιήθηκε αὐτὴ ἡ ἀπόφαση. Γιατί «ὁ νόμος τιμωρεῖ τοῦς παραβαίνοντας τὰς περὶ κοιμητηρίων διατάξεις, δέν τιμωρεῖ ὅμως τοῦς ἀποθαμένους διὰ τῆς ἐκταφῆς καί ὀζοντας νῦν...». Καί ὁ μὲν νᾶός, ὕστερα ἀπὸ ἀπόφαση τῆς Συνόδου, ἐκλείστηκε, ὁ δὲ παπᾶ Σταῦρος Ἰγγλέσης, πού προΐστατο τῆς ἀκολουθίας, ἀπολύθηκε ἀπὸ μέλος τῆς ἐπισκοπικῆς Έπιτροπῆς³⁰.

Εὐτυχῶς, ὁ Δρακόπουλος δέν ἀντιμετώπισε τέτοια ἐπακόλουθα. Ἡ ἐνέργειά του, παράνομη νομικά, ἦταν ἡ μοναδικὴ λύση δεοντολογικά. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι του προσπαθῆσαν νά ἐκμεταλλευτοῦνε τό θέμα, ἐκ τοῦ ἄλλου τί ἀντιπολιτευόμενοι θά ἦσαν!..., χωρίς, ὅμως, κανένα ἀποτέλεσμα. Ἡ ἄδεια ὅμως τῆς παράνομης ταφῆς δέν ἔλυσε τό θέμα.

Άκόμα στό 1894, μέ δήμαρχο τόν Παναγὴ Βινιεράτο, τό δημοτικὸ συμβούλιο συζητεῖ τήν ἐξέυρεση χώρου γιά τό ἐπίμαχο κοιμητήριο.

«Ἦτο καιρὸς πλέον νά λυθεῖ τό ζήτημα τοῦτο, τό ὁποῖον πολλὰκις ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς ἀσχημίας ἀναξίους τῆς εποχῆς»³¹.

Στήν ἐπόμενη συνεδρίαση τό δημοτικὸ συμβούλιο θά ψηφίσει καί τό κονδύλι γιά τήν ἀγορά τοῦ νέου γηπέδου.

«Τό Δημοτικὸν Συμβούλιον Άργοστολίου ἐψήφισε κονδύλιον δραχμῶν 1.500 πρὸς ἀγοράν καταλλήλου οἰκοπέδου διὰ κοιμητήριον τῶν ἐνταῦθα Ἰσραηλιτῶν.

Ό κ. δήμαρχος ἐνετάλη ἵνα ἀγοράσει τοιοῦτο, παρὰ τὰ ὑπάρχοντα ἄλλα νεκροταφεῖα»³².

Ένα χρόνο ἀκόμα πού θά μείνει ὁ Βινιεράτος δήμαρχος, δέν κατάφερε νά πραγματοποιήσει τήν ἐντολή τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου. Στίς 10 Σεπτέμβρη στό 1895 ὁ Σπύρος Λουκάτος μέ συντριπτικὴ πλειοψηφία θά κερδίσει τίς ἐκλογές καί θά ἐγκατασταθεῖ ἐκεῖνος στό δημαρχεῖο. Όσο γιά τό ἐκροταφεῖο τῶν Ἰσραηλιτῶν, θά παραμείνει «σχολάζον» στήν ἴδια θέση, μέχρι πού ὁ χρόνος καί ὁ μαροσμός τοῦ ἐβραϊκοῦ στοιχείου, καί ὄχι ἡ μεταφορά του, θά τό καταργήσουν!

Σέ ὅλη, ὅμως, τὴ βιολογικὴ διαδρομὴ τους, μέχρι νά καταλήξουν στή Γῆ, στό ξέχωρο «σχολάζον» νεκροταφεῖο τους, οἱ Έβραιοὶ τῆς Κεφαλονίδας γιά χρόνια, δεκαετίες, αἰῶνες, συγχρωτίζονταν μέ τοῦς ντόπιους καί ζοῦσαν ἀρμονικά καί εἰρηνικά.

Οὔτε οἱ Άρχές οὔτε ὁ λαός, τίς πρῶτες καί ἀνώριμες πολιτικὰ δεκαετίες τοῦ 19^{οῦ} αἰ. οὔτε οἱ ἀγωνιστές πού ἀγωνίζονται τῆς ζωῆς καί τῆς ἀξιοπρέπειας τῶν ἀγῶνα, τοῦς κατατρέχουν. Καί ἀργότερα, ὅταν στὸν ἐλεύθερο ἑλληνικὸ πολιτικὸ στίβο θά ἀναπτύσσουν τίς ἀρχές τους οὔτε τότε τοῦς ἀποξεχνοῦν. Γιατί τοῦς θεωροῦν στοιχεῖα κοινωνικά πού ἔχουν ἀνάγκη καί ἀπὸ προστασία καί ἀπὸ δικαιώματα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τίς θρησκευτικὲς ἢ ἔθνικες δοξασίες. Άντιθέτα ἀπὸ τό πνεῦμα ὀλοκλήρων ἐποχῶν, πού τίς θεώρησαν ἐπικίνδυνες κοινωνικὰ ὁμάδες, πού ἀποτελοῦσαν καρκινώματα μέσα στοὺς ἐθνικοὺς κορμούς, ὅπου εἶχαν μολαστεῖ. Καί γιὰ τοῦτο ἀξίες ταπείνωσης καί καταδίκης!

— Ό Γεράσιμος Μαυρογιάννης, ὁ βάρδος τοῦ ριζοσπαστισμοῦ³³, λίγες μέρες πρὶν τό θάνατό του, τόν Ἀπρίλη τοῦ 1906, θά ὑψώσει ἀπὸ τήν Κέρκυρα πού μένει, τὴ γενοντική φωνή του σέ διαμαρτυρία πού θά πάρει μεγάλη δημοσιότητα. Ἀφορμὴ «οἱ στυγεροὶ διωγμοὶ τῶν Έβραίων ἐν Κερκύρα». Γιά τοῦς διωγμούς αὐτοῦς, πού γινῆκανε στήν περίοδο τοῦ Πάσχα τῆς χρονιᾶς ἐκείνης, βρεθήκανε φωνῶν δεινοσομένων, ἀνθρώπων λεγομένων τῶν γραμμάτων, ὅπως τοῦ «λογίου Πολυλᾶ»³⁴, πού δημόσια ὑποστηρίζανε τίς ἐγκληματικὲς προλήψεις, πού εἶχαν σάν ἀποτέλεσμα τίς ἀγριότητες ἐκεῖνες. Ό Μαυρογιάννης, γέροντας καί ἀδύναμος, ἐκφραστής, ὅμως, τῶν ἀντιλήψεων καί τῶν ἀρχῶν τῶν ἀγῶν ἰδεολόγων πού ἐκήρυξαν τὸν «ἀνθρωπισμό», ἀπαλλαγμένο ἀπὸ μισαλλοδοξίες καί φανατισμούς, βρίσκει τὴ δύναμη καί τήν ἀντοχή νά ἀποστομώσει τὴ «βία» καί τό μῖσος στό πρόσωπο τοῦ «λογίου φαναστικού» καί ὅλων ὅσων στεκόντανε δίπλα του καί πίσω του³⁵.

Μία ἐπιπόλαιη ἀνασκόπηση περιστατικῶν, σάν αὐτὴ, δέν στέκεται ἱκανὴ νά προσφέρει τήν ἐξήγηση τῆς ἀγαθῆς

φιλοξενίας των Έβραίων στην Κεφαλονιά. Μιά βαθύτερη τομή θά μᾶς βοηθούσε περισσότερο καί θά τήν ἀποτολμήσουμε στό ἐπόμενο. Γιατί εἶναι εὐκόλο νά λέμε ὅτι κάποια ἰδεολογική ἐκφραση, ὅπως ὁ ριζοσπαστισμός μέ τόν ἄκρατο ἀνθρωπισμό του, συνέβαλε σ' αὐτό. Μά οἱ ριζοσπάστες ἦταν μιά μετρημένη κοινωνική παρουσία καί χρονικά καθορισμένη. Καί γιά νά ὑπάρξει ἀνταπόκριση ἐπρεπε καί οἱ δύο πλευρές νά συμβάλλουν καί νά ἐπιδιώκουν τή συνοίκηση. Μέ τά στοιχεῖα πού μπορέσανε νά ῥθοῦνε στήν ἐπιφάνεια, θά παρουσιάσουμε στόν περιορισμένο χῶρο μιάς μελέτης, τίς συνθήκες πού συνέβαλαν ὥστε τὸ ἐβραϊκό στοιχείο στήν Κεφαλονιά νά ζεῖ μέ ὁμόνοια δίπλα στό γηγενές!

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. «Έχουμε κι ἐδῶ Έβραίους καί Μαλτεζούς κι Ἱταλούς, κόντηδες ἐν ἀχρηστία θά γνωρίσετε πολλούς», Ἐφημερίδα «Ζιζάνιον», φ. 194, 6.10.1910, σελ. 3α.
2. Πρβλ. ἐφημερίδα «Ἀναμόρφωσις», φ. 20, 19.11.1866, σελ. 4γ.
3. ἄρθρο Α'.
4. ἄρθρο Δ'. Πρβλ. Πρακτικά τῶν συνεδριάσεων τῶν Νομοθετικῶν Συνελεύσεων κατὰ τήν πρώτη σύνοδο τῆς δεκάτης βουλευτικῆς περιόδου, τ. 1, σελ. 528. «...Πᾶσαν ἄνησιν εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας πολιτικῶν καί κοινωνικῶν δικαιωμάτων εἰς τήν Προστασίαν ἀποκλειστικῶς ἀποδώσαμεν». (Π. Πανᾶς, στήν ἐφημερίδα «Ἀλήθεια», φ. 8, 4/16.11.1861, σελ. 36).
5. Πρβλ. ἀριθ. 73 πράξη τῆς Ἡ' Βουλῆς τῶν Ἰονίων, 20 Μαΐου 2 Ἰουνίου 1849.
6. Διάβαζε ἐπιστολή ἐκπροσώπων τῆς ἐβραϊκῆς κοινότητος Ἀργοστολίου στήν ἐφημερίδα «Ἀλήθεια», φ. 8, 4/16 Νοεμβρίου 1861. σελ. 3β-4α.
7. Πρβλ. «Ἀναμόρφωσις» δ.π.,
8. Γι' αὐτόν τόν Ἡλία Μόρδο ὑπάρχουν πολλὰ δικαστικά ἐγγραφα πού ὑποχρεῶνουν χρεώστες του νά τοῦ πληρώσουν μικρά ἢ μεγάλα χρέη τους, συνηθισμένα, δχι ὑπέρογκα. (Πρβλ. Τοπικόν Ἱστορικόν Ἀρχεῖον Κεφαλληνίας Τ.Ι.Α.Κ., Ἰονικόν Κράτος, Δικαστικά, Πρωτοδικεῖον Ἀργοστολίου. LIBRO SECONDO DIVERSOSUM COMMUNICIE DI TRE SETTEMBRE 1819 E FINISCE 1 SEDICI FEBBRAJO 1820 φ.φ. 124r, 144r, 167r).
9. Τ.Ι.Α.Κ. δ.π., 88ν.
10. Πρβλ. Ἡλία Τσιτσέλη, Κεφαλληνιακά Σύμμικτα Α', ἐν Ἀθήναις 1910 σελ. 238.
11. Πρβλ. «Ἀλήθεια», φ. 5, 14/26.10.1861, σελ. 3α.
12. Πρβλ. Ἀγγελο - Διονύση Δεμπόπου, Τά Ἅγια τοῖς κυσί, περίοδ «Ἡ Κεφαλονίτικη Πρόοδος», τ. 43/44. Ἰούλιος - Αὐγουστος 1975, σελ. 127. Τοῦ Ἰδίου, Ἀν-

δρέας Καραῦσος Σαντριβίλης, περίοδ. «Κεφαλλονία καί Ἰθάκη», τ. 4, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1977, σελ. 13-14.

13. Ἡλία Τσιτσέλη δ.π.,
14. Πρβλ. Ἀγγελο-Διονύση Δεμπόπου, Τὸ πανηγύρι τῆς Δραπανιώτισσας, ἀνέκδοτη μελέτη τῆς σειρᾶς «Τὸ Ἀργοστόλι διασκεδάζει».
15. δ.π.,
16. Ἐφημερίδα «Ἐμπρός», φ. 139, 25.2.1890, σελ. 2α.
17. «Ἐμπρός» φ. 141, 10.3.1890, σελ. 2α.
18. «Τὴν νύκτα τῆς παρελθούσης Τρίτης Ἰουδαῖος τις ἐκ τῶν ἐν τῇ πόλει μας διαμενόντων ἐγερεθεὶς ἐκ τῆς κλίνης του ὅπου ἐκοιμᾶτο μετὰ τῆς συζύγου του καί περιβαλλόμενος τῷ τραχείλῳ σχοινίον ἀπήγγατο ἀφήσας ἀπαρηγόρητον λύπην τῇ οἰκογενείᾳ του. Λαμβάνοντες ἀφορμὴν ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουδαίου τούτου ἀναγκασόμεθα νά συστήσωμεν τῇ ἀρμοδίᾳ Ἀρχῇ ἵνα λάβῃ τὴν δέουσαν πρόνοιαν ὅπως προσδιορισθῇ ἄλλο μέρος γιὰ νεκροταφεῖον τῆς ἐνταῦθα Ἰσραηλιτικῆς κοινότητος διότι τὸ μέρος ὅπου ὑπάρχει ἤδη εἶναι πλησίον τοῦ δημοσίου περιπάτου ἐκ τοῦ ὁποίου διαβαίνουν καθ' ἐκάστην οἱ πολῖται». Ἐφημερίδα «Ἡ Σάλπιγξ», φ. 2, 22.6.1867, σελ. 4α
- ...«ἐσχάτως καί εἰς Έβραῖος ἀποθανὼν ἐτόφῃ πλησίον τοῦ καταστήματος τῶν Φυλακῶν...». Ἐφημερίδα «Ἡ Κεφαλληνία», φ. 375, 8.12.1874, σελ. 3α.
19. Ἡ γενικὴ ἀπαγόρευση θεσπίστηκε ἀπὸ τὸ 1865 (Πρβλ. «Ἡ Κεφαλληνία», φ. 36, 20.2.1865, σελ. 4β).
20. «Ἐμπρός», φ. 139, 25.2.1890, σελ. 2α.
21. δ.π.,
22. Διάβαζε γι' αὐτόν. Ἡ. Τσιτσέλη δ.π., σελ. 136. Ὁ Δρακόπουλος διετέλεσε δήμαρχος δύο συνεχόμενες τετραετίες, 1883-1891.
23. Διάβαζε γι' αὐτόν. Ἡ. Τσιτσέλη δ.π., Β' ἐν Ἀθήναις 1960, σελ. 590. Ἀγγελο - Διονύση Δεμπόπου, Κλοπαὶ διὰ ρήξεως, στὸ περιοδ. «Ἡ Κεφαλονίτικη Πρόοδος» τ. 59-60, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1976, σελ. 2.
24. Μὴ ξεχνᾶμε τὴν στάση του στήν ἐποχὴ πού ἦταν νομάρχης Σύρας, ἀπέναντι στὸ Χόρβατ πασά, πού τοῦ ἀπαιτοῦσε τὴν παράδοση τοῦ «πειρατικῆς» «Ἐνωσις», διαφορετικὰ ἀπειλοῦσε τὴν πόλιν μὲ διὰ βομβαρδισμό κατὰστροφῇ. (Βλέπε Ἡ. Τσιτσέλη Α', δ.π., σελ. 137).
25. «Ἐμπρός» φ. 141, δ. π., σελ. 2β.
26. δ.π., σελ. 2αβ.
27. Βλέπε γι' αὐτόν. Ἡ. Τσιτσέλη δ.π., Β' σελ. 170 καί συνεχ.
28. Ἐφημερίδα «Σφήκα», φ. 27, 17. 3. 1868, σελ. 4β.
29. «Ἡ Κεφαλληνία» φ. 373, 29.11.1874, σελ. 2β-3α.
30. «Ἡ Κεφαλληνία» φ. 375, 8.12.1874, σελ. 2β-3α.
31. Ἐφημερίδα «Ἐγερσις» φ. 69, 17.9.1894, σελ. 3β.
32. «Ἐγερσις», φ. 70, 24.9.1894, σελ. 3α.
33. Βλέπε γι' αὐτόν, Ἡ Τσιτσέλη δ.π., Α' σελ. 381 καί Β' 634.
34. Μὴ τὸν συγχέουμε μέ τὸν Ἰάκωβο τὸν ποιητὴ, πού εἶναι ἄρκετὰ προγενέστερος καί ἤδη πεθαρμένος.
35. Πρβλ «Ζιζάνιον» φ. 401, 29.3.1906, σελ. 36.

(Ἀναδημοσίευση ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Ἡ Κεφαλονίτικη Πρόοδος», ἀριθ. 79 - 80).

[Ὁ Ἀγγελος - Διονύσης Δεμπόπου γεννήθηκε στὸ Ἀργοστόλι, τὸ 1922. Ἐχει ἀσχοληθῇ ἐρασιτεχνικὰ μέ τὸ γράψιμο καί κυρίως μέ τὴν ἀναδίφηση στοιχείων γύρω ἀπὸ τὴν ἀσηπὴν του πόλιν, τὸ Ἀργοστόλι. Ἐχει ἐκδώσει: «Τὸ Χρονικὸ τοῦ σεισμοῦ τοῦ 1953», 1976, «Τὸ Ἀργοστόλι διασκεδάζει», 1979, «Ἡ γένεση καί τὰ πάθη μιάς Πολιτείας», 1981].

ΟΙ ΙΣΡΑΗΛΙΤΑΙ ΣΤΗΝ ΕΠΤΑΝΗΣΟΝ

Ἡ ἀληθινὰ ὑπέροχη συμπεριφορά τῶν ἀνδρῶν τοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ τοῦ Ἰσραήλ στήν Κεφαλληνία καί στήν Ζάκυνθο* παρέχει ἀφορμή σέ μιά ἱστορική ἀναδρομή σχετική μέ τήν διαβίωση τῶν ὁμοφύλων τους στήν Ἑλλάδα.

Στήν Ζάκυνθο ὑπῆρχε ὁλόκληρη συνοικία, πού εἶναι γνωστή μέ τό ὄνομα «Τό Γέττο». Στό «Γέττο» ἔγινε τό ὠραῖο ἐκεῖνο ἐπεισόδιο μέ τόν ποιητή Οὐγο Φώσκολο (1778 — 1827), πού παιδί ἀκόμη, μαζί μέ ἄλλους συνομηλίκους του, θέλησε νά γκρεμίσει τά «μουράγια» (δηλ. τά τείχη) πού ἐκλείναν τήν ἐβραϊκή συνοικία καί τήν ἐχώριζαν ἀπό τίς ἄλλες συνοικίες τῆς πόλεως. Οἱ Ἑβραῖοι, καί μάλιστα ἡ νέα γενεά τοῦ Ἰσραήλ, μέ τή σημερινή δρᾶση τους στή Ζάκυνθο ἀπέτισαν μέ τόν καλύτερον τρόπον φόρον τιμῆς στόν Οὐγο Φώσκολο, πού μέσα στήν ψυχή του συνέλαβε τό δράμα τῆς ζωῆς τους κι ἔγινε ὁ θερμότερος συνηγορός τῆς πολυπαθούς φυλῆς τοῦ Ἰσραήλ...

Ἐνῶ, ὅμως, σ' ἄλλα νησιά τοῦ Ἰονίου ὑπάρχουν Ἑβραῖοι, στήν Κεφαλονιά δέν ὑπάρχουν καθόλου. Ἀπό τό ἕνα ἄκρο τοῦ νησιοῦ ὥς τ' ἄλλο δέν θά συναντήσετε οὔτε ἕναν Ἑβραῖο. Τό φαινόμενο εἶναι ἀρκετά περίεργο καί πιθανῶς συνδέεται μέ τήν ἰδιόρρυθμη ψυχροσύνη τοῦ Κεφαλονίτη. Μιά ἱστορία κυλάει ἀπό στόμα σέ στόμα: «Γιατί στήν Κεφαλονιά δέν ὑπάρχουν Ἑβραῖοι». Τήν ξέρουν κι οἱ ἴδιοι οἱ Ἑβραῖοι καί ἀκριβῶς θά τήν ἐπαναλάβω, γιατί ἔχει πολλές παραλλαγές, καθὼς τήν ἐδιόβασα σ' ἕνα δικό τους περιοδικό («Ἑβραϊκή Ἑστία», 25/11)49, 4 Κισλέβ 5710):

«Ὅταν ἤρχισε ἡ ἐβραϊκή διάσπορά ἐστάλησαν σ' ὅλες τίς χώρες καί σ' ὅλες τίς πολιτείες τοῦ Κόσμου ἀπεσταλμένοι τῶν Ἑβραίων γιά νά μελετήσουν κάθε Κοινωνία καί γιά ν' ἀντιληφθοῦν πού εἶναι δυνατή ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἑβραίων. Ἐνας λοιπόν ἀπ' αὐτούς τοὺς ἀπεσταλμένους ἔφθασε κάποτε μαζί μέ τό γαῖδαρό του στήν Κεφαλονιά. Προτοῦ μῆ στήν πολιτεία συνήντησε στό δρόμο ἕναν ἀπό τοὺς κατοίκους καί ἄνοιξε κουβέντα μαζί του προσπαθώντας νά συγκεντρώσει κατάλληλες πληροφορίες γιά τίς συνθήκες τῆς ζωῆς καί γιά τόν χαρακτήρα τῶν κατοίκων. Ὁ Ἑβραῖος ἐπροφασίσθη ὅτι τόσον αὐτός, ὅσον καί τό γαῖδουράκι του ἦσαν ἐξαιρετικά ἀποσταμένοι καί νηστικοί καί ἐπειδὴ δέ μπορούσε νά συνεχίσῃ τό ταξίδι του παρεκάλεσε τόν Κεφαλονίτη νά πάη ἐκεῖνος στήν πόλιν ν' ἀγοράσῃ λίγη τροφή γι' αὐτόν καί τό ὑποζύγιό του.

«— Εἶμαι, ὅμως, εἶπε ὁ Ἑβραῖος στόν Κεφαλονίτη,

καθὼς καταλαβαίνεις φτωχός καί δέν ἔχω παρά μιά μόνο δεκάρα. Μ' αὐτή, σέ παρακαλῶ νά μοῦ προμηθεύσης λίγη τροφή πού νά χορτάσω ἐγώ, τό γαῖδουράκι μου καί νά περισσεύσῃ λίγη ἀκόμη γιά τήν ἐπιστροφή μου...

«Ὁ Κεφαλονίτης δίστασε στήν ἀρχή, ἀλλ' ἐπειτα δέχθηκε. Πῆρε τήν δεκάρα κι ἐπῆγε στήν πόλιν. Ἀπό τή στιγμή, ὅμως, αὐτή πέρασαν ἀρκετές ὥρες καί ὁ Ἑβραῖος ἄρχισε ν' ἀνησυχεῖ.

«Ἐπὶ τέλους ὁ Κεφαλονίτης ξαναγύρισε. Εἶπε στόν Ἑβραῖο πῶς κατῴρθωσε ὅ,τι τοῦ εἶχε ζητήσει καί συγχρόνως τοῦ ἔδωσε ἕνα πεπόνι...

«Μ' αὐτό, λέει ὁ Κεφαλονίτης στόν Ἑβραῖο, μπορεῖς, καθὼς ζήτησες, νά φᾶς ἐσύ, νά δώσης τοὺς σπόρους στό γαῖδουράκι σου καί νά κρατήσης καί τίς... φλοῦδες γιά τόν δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς...

«Ὁ ξυπνος Ἑβραῖος τὰ ἔχασε μέ τόν τετραπέρατο Κεφαλονίτη. Δέν ἤξερε τί νά πῇ. Κι ἀντί νά μῆ στή Ἀργαστόλι, πῆρε τό πεπόνι, καβάλλησε τό γαῖδουράκι του καί γύρισε στόν τόπο του. Στούς ὁμοφύλους του, πού τόν εἶχαν στείλει καί τόν περίμεναν, εἶπε ὅτι σέ τέτοιο νησί μέ τόσο ξυπνους κατοίκους ἦτο περιττό νά ἐγκατασταθοῦν Ἑβραῖοι...

«Ἔτσι στήν Κεφαλονιά δέν ἰδρύθηκε ἐβραϊκή Κοινότης...».

Ὑπάρχουν δύο παροιμίες, σχετικές μ' αὐτά, πολὺ ἐνδιαφέρουσες. Ἡ μιά λέει: «Τόν Διάβολο τόν γέλασε ὁ Ἑβραῖος, τόν Ἑβραῖο ὁ Ἕλληνας, τόν Ἕλληνα ὁ Κεφαλονίτης». Ἡ ἄλλη προχωρεῖ ἀκόμη περισσότερο: «Τρεῖς Διαβόλοι κάνουν ἕναν Ἑβραῖο, τρεῖς Ἑβραῖοι ἕναν Ἕλληνα, τρεῖς Ἕλληνες ἕναν Κεφαλονίτη».

Αὐτά, βέβαια, ὅλα εἶναι εὐτράπελα. Ἡ πραγματικότης εἶναι ὅτι οἱ Ἰσραηλῖται στή μεγάλη αὐτή συμφορά μᾶς ἐβοήθησαν ὅσο μπορούσαν. Ἄνοιξαν μαζί μας ἕνα μεγάλο λογαριασμό καί ὅλοι οἱ Ἕλληνες δέν θά τό ξεχάσουμε ποτέ. Καί περισσότερο ἀπ' ὅλους θά τό θυμοῦνται, βέβαια, οἱ κάτοικοι τῶν μαρτυρικῶν νησιῶν...

Τό ἄρθρο αὐτό δημοσιεύτηκε στήν ἐφημερίδα «Ἑθνος», τῆς 20.8.1953, ὅταν ἔγιναν οἱ καταστροφικοί σεισμοί στά Ἑπτάνησα. Τότε, ὅπως εἶναι γνωστό, τό Πολεμικό Ναυτικό τοῦ Ἰσραήλ ἦταν τό πρῶτο πού ἐσπευσε ἐπὶ τόπου γιά νά δώσει βοήθεια. Ὁ συγγραφέας τοῦ ἄρθρου κ. Ν. Γ. Σταθάτος εἶναι γνωστός δημοσιογράφος καί ποινικολόγος.

Ἑλληνικά τυπογραφεία στὴν Τουρκοκρατία

Ὁ ρόλος τῶν Ἑβραίων

Ἀπὸ σχετικὸ ἄρθρο τοῦ περιοδικοῦ «Ἱστορία» (Νοέμβριος 1980) ἀναδημοσιεύουμε τὸ παρὰκάτω ἀπόσπασμα:

Τὰ 400 χρόνια τῆς σκλαβιάς φωτίζονται κατὰ καιροὺς ἀπὸ λάμπεις ἐλευθερίας καὶ διακηρύξεις ἐλευθεροτυπίας, πού ἀπευθύνονται, μέσα στὸ ἴδιο τὸ ἐλλαδικὸ ἔδαφος, ἀπὸ Ἑλληνες σὲ Ἑλληνες. Εἶναι τὰ τυπογραφεῖα, πού ξεφυτρώνουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ ἐκδίδουν φυλλάδια καὶ βιβλία «ψυχωφελέστατα» γιὰ τοὺς Ἑλληνες πού ζοῦν κάτω ἀπὸ τὴ δυσβάστακτη τούρκικη σκλαβιά. Πότε δούλεψαν σὰν αυτόνομα ἑλληνικά, πότε ὑπὸ τὴν καθοδήγηση κάποιου Ἑβραίου ἢ Ἀρμένιου. Δεκατρεῖς ἐστὶς φωτισμοῦ ἀναψαν κατὰ τὴ διάρκεια τῶν χρόνων ἐκείνων. Τὸ κείμενο πού ἀκολουθεῖ ἀσχολεῖται μόνον μὲ τὰ τυπογραφεῖα πού ἰδρύθηκαν στὸν εὐρὺ ἐλλαδικὸ χῶρο (μὲ τὴ σημερινή του ἔννοια) καὶ στὴν περίοδο μέχρι νὰ ξεσπάσει ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 18 21. Τὰ στοιχεῖα πού ὑπάρχουν εἶναι λιγοστά. Καὶ γίνονται ἀκόμη φτωχότερα ὅσο πιο δυσπρόσιτη ἦταν ἡ περιοχή τοῦ τυπογραφείου ἢ ἀπομακρυσμένη ἢ περίοδος. Ἄς δοῦμε, ὁμῶς, τίς δεκατρεῖς αὐτὲς ἐστὶς φωτισμοῦ τοῦ Γένους καὶ τίς προσπάθειες τῶν ἀνθρώπων τοῦ τυπωμένου χαρτιοῦ, νὰ διαλύσουν τὰ σκοτάδια πού κύκλωναν τότε τὸν κόσμον γύρω ἀπὸ τὴ μικρὴ αὐτὴ περιοχή τῆς Γῆς. Οἱ Ἑλληνες δὲν ἦταν ἀμοιροὶ τῆς τυπογραφικῆς τέχνης. Ἦδη δυὸ δεκαετίες μετὰ τὴν ἐφεύρεση τῆς τυπογραφίας ἀπὸ τὸν Γουτεμβέργιο, τυπώνουν στὸ Μιλάνο τῆς Ἰταλίας τὸ πρῶτο τους βιβλίο. Εἶναι σημεδιακὴ ἡμερομηνία: 30 Ἰανουαρίου 1476. Τότε κυκλοφόρησε ἡ Γραμματικὴ τοῦ Κωνσταντίνου Λάσκαρη. Τὸ ἐξίσου σημαντικὸ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση εἶναι ὅτι ἐνῶ (κι αὐτὸ δὲν ἔχει ὑπογραμμισθεῖ ποτέ) ὅσοι λαοὶ ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ἐκδόση βιβλίων, μετὰ τὴν ἐφεύρεση τῆς τυπογραφίας, τύπωναν βιβλία θρησκευτικοῦ περιεχομένου, οἱ Ἑλληνες ἐκδότες δὲν ἔκαναν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ συνεχίζουν τὴν προσπάθεια γιὰ μόρφωση τοῦ δικοῦ τους λαοῦ. Καὶ τύπωσαν ἕνα «ἐργαλεῖο» γιὰ τὴ γλῶσσα τους καὶ λίγα χρόνια ἀργότερα Ἀριστοτέλη, Εὐριπίδη, Γεωγραφία, Μαθηματικά, Ἱατρικὴ. Φωτισμένα μυαλά οἱ ἐκδότες θέλησαν νὰ μεταλαμπαδεύσουν τίς γνώσεις τους στὸ λαό.

Ἀλλὰ ἂς δοῦμε τί γινόταν στὸν καθαρά ἐλλαδικὸ χῶρον καὶ ποιά εἶναι τὰ τυπογραφεῖα πού ἰδρύθηκαν.

Στὰ μέσα τοῦ 16ου αἰῶνα ζοῦσε στὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Ἰσπανοεβραῖος τραπεζίτης Ἰωσήφ Νάξης, φίλος τοῦ σουλτάνου Σελήμ. Ἡ δύναμη καὶ ἡ ἐπιρροή του ἦταν παροιμιώδης. Ἡ εὐνοία πού τοῦ ἔδειχνε ὁ σουλτάνος ἐνοχλοῦσε τοὺς ἄλλους μεγιστάνες τῆς Πόλης, ἀλλὰ οἱ ἴδιοι

ἐπιτομή τῶν ὀκτῶ τοῦ λόγου
μερῶν καὶ ἀλλοτρίων ἀναγκαι-
ων συντεθεῖσα παρὰ κωνσταντι-
νου λάσκαρεως τοῦ βυζαντινοῦ.

Περὶ διακριτικῶν γραμμάτων

βιβλίου πρῶτον.

ράμμα ἐστὶ μέρος ἐλάχιστον φωνῆς ἀδι-
άρητον. Ἔσσι δὲ γράμματα ἑκοστίετα-
ρα. Τούτων φωνήεντα μὲν ἵπτα· α· ι
η· ῑ· ο· μικρὸν υ· φιλόν· καὶ ω· μέγα.
Σύμφωνα δὲ δέκα ἵπτα· β· γ· δ· ς·
θ· κ· λ· μ· ν· ζ· ς· ρ· σ· τ· φ· χ· ψ· Τῶν
δὲ φωνήεντων μακρὰ μὲν δύο η· καὶ ω· μέγα.
Βραχέα δὲ δύο· ε· φιλόν· καὶ ο· μικρὸν. Δίχρονα
δὲ τρία· α· ῑ· υ· ἔξ ὧν διφθογοὶ κυρίως μὲν ἑξ
γίγονται α· ω· φ· α· ῑ· ο· υ· Καταχρηστικῶς
δὲ τέσσαρες· α· η· ι· γ· Τῶν δὲ συμφώνων ἑ

Τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ βιβλίο, πού εἶδε τὸ φῶς λίγο μετὰ τὴν ἐφεύρεση τῆς τυπογραφίας, ἦταν ἡ «Ἑλληνικὴ Γραμματικὴ» τοῦ Κ. Λάσκαρη, πού τυπώθηκε στὰ 1476 στὸ Μιλάνο ἀπὸ Ἑλλήνες τυπογράφους. Πολλὲς ἐκδόσεις τῆς πραγματοποιήθηκαν σὲ διάφορα τυπογραφεῖα κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας.

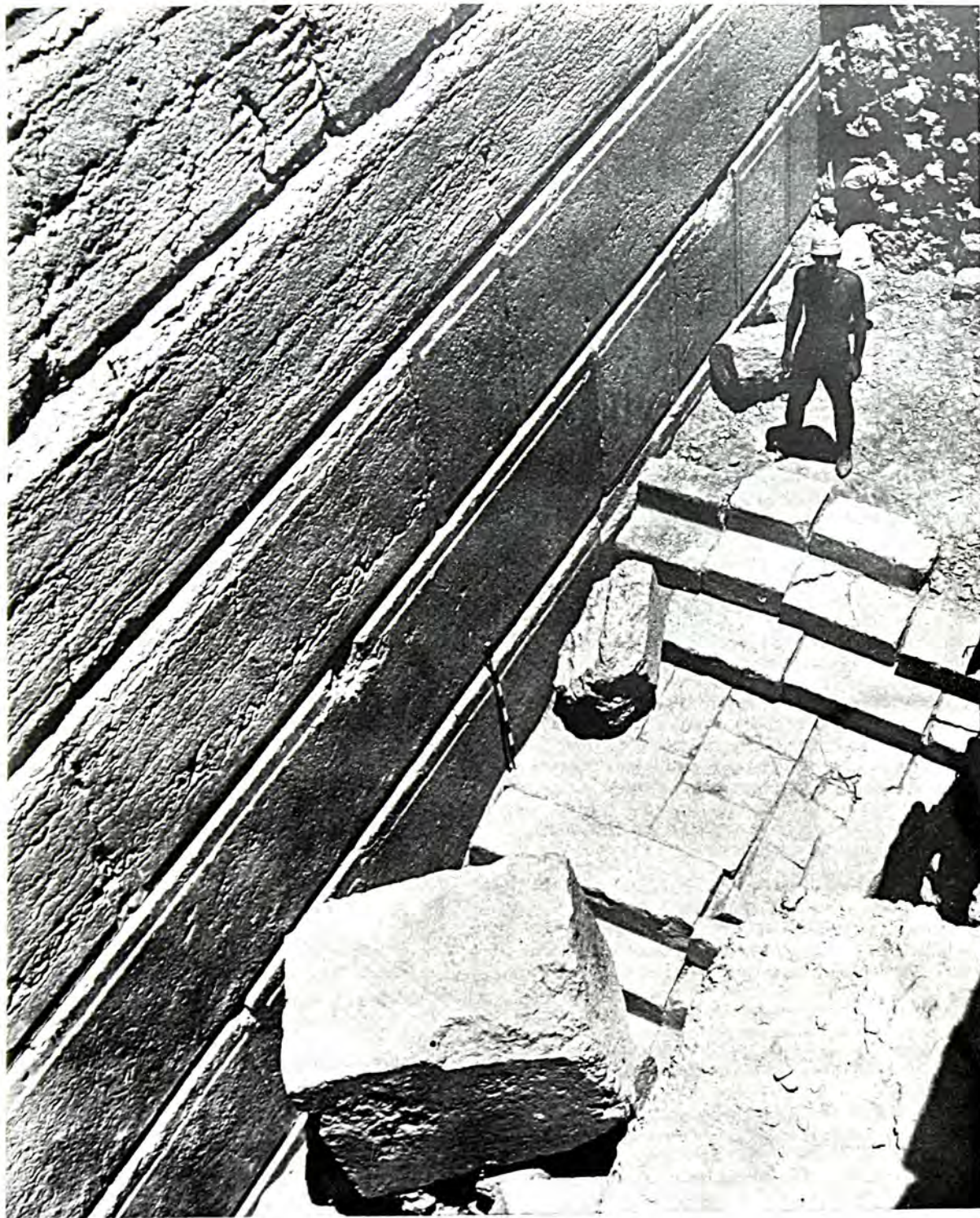
δὲν μπορούσαν νὰ κάνουν τίποτε γιὰ νὰ τὴν μειώσουν. Ὁ Ἰωσήφ Νάξης ἦταν ἀνθρώπος μορφωμένος, μὲ πνεῦμα ἀνοιχτὸ καὶ βοηθοῦσε τοὺς λογίους τῆς παλαιοῦ βασιλείου.

Τὸ 1566 οἱ κάτοικοι τῆς Νάξου ἔστειλαν ἀπεσταλμένους τους στὸν Σελήμ καὶ τοῦ ζήτησαν νὰ τοὺς ἀπαλλάξει ἀπὸ τὸ δυνάστη τους Ἰάκωβον Δ' Κρίστην. Πράγματι, ὁ Κρίστης καθαιρέθηκε καὶ ἡ θέση του παραχωρήθηκε σὰν δῶρο ἀπὸ τὸ σουλτάνο στὸν Ἰωσήφ Νάξη, πού ὀνομάσθηκε «θεῖα χάριτι Δουξ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους», ἀλλὰ στὸν κόσμον ἔγινε γνωστὸς σὰν «βασιλιάς τῶν Κυκλάδων». Τὸ δοῦκάτο τοῦ Ἰωσήφ Νάξη περιλάμβανε δώδεκα ἀπὸ τὰ κυριότερα κυκλαδονήσια, πού ὁ ἴδιος δὲν τὰ ἐπισκέφθηκε... ποτέ! Στὴ Νάξο, πού ἦταν καὶ ἡ ἑδρα τοῦ δουκάτου, εἶχε διορίσει τοποτηρητὴ τοῦ τὸ νομομαθὴ Φραγκίσκου Κορονέλλο, πού σεβάσθηκε τὰ ἔθιμα καὶ τίς συνήθειες τῶν κατοίκων. Τὸ βασίλειο τῶν Κυκλάδων διατηρήθηκε δεκατρία χρόνια. Ἐξῆσε μέχρι τὸ 1579, χρονιά πού πέθανε ὁ Νάξης. Ὁ δούκας ἔπασχε ἀπὸ χρόνια λιθίαση καὶ πέθανε σχετικὰ νέος στὸ κτῆμα του στὸ Μπελβεντέρε τῆς Κωνσταντινουπόλεως, στὶς 2 Αὐγούστου 1579. Μὲ τὴ διαθήκη του ὀρίξε στὴ γυναῖκα του Ρεῖνα, μεταξύ τῶν ἄλλων, νὰ συνεχίσει νὰ βοηθᾷ τοὺς πνευματικὸς ἀνθρώπους τῆς Πόλης. Στὰ 20 χρόνια πού ἐξῆσε ἡ Ρεῖνα ἔκανε πολλὰ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πνεύματος. Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ ἦταν καὶ ἡ ἐγκατάσταση μέσα στὸ μέγαρό της, στὴ συνοικία τοῦ Πέρινος τῆς Πόλης, μεγάλου τυπογραφείου, στὸ ὁποῖο τυπώθηκαν πάρα πολλὰ ἑβραϊκά βιβλία (ἀπλά καὶ συγγράμματα). Οἱ ἔργουνοι ἔχουν ἀποδείξει ὅτι στὸ τυπογραφεῖο τῆς Ρεῖνας Νάξης λειτουργοῦσε καὶ τμήμα γιὰ τὴν ἐκδόση ἑλληνικῶν βιβλίων. Μάλιστα γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ εἶχαν χυθεῖ ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους καὶ Ἑλληνες τυπογράφους καὶ ἑλληνικά στοιχία.

Ἡ Ρεῖνα ἐξῆσε μέχρι τὸ 1599.

ΟΙ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΣΤΗΝ ΕΡΟΥΣΑΛΗΜ

Τό πρόσφατα αποκαλυφθέν νότιο τείχος του "Όρους του Ναού, πού κτίσθηκε από τόν 'Ηρώδη·

ΟΙ ΜΕΛΕΤΗΤΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΟΥΝ ΝΑ ΛΥΣΟΥΝ ΠΟΛΥΠΛΟΚΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ

Οι Ισραηλινοί αρχαιολόγοι ενώ προστατεύουν τό παρόν μέ τό ένα χέρι, ανασκάπτουν στήν 'Ιερουσαλήμ τό παρελθόν μέ τό άλλο. Μέσα στά δώδεκα χρόνια από τότε πού ή πρωτεύουσα τοῦ 'Ισραήλ ἐνοποιήθηκε καί πάλι κατά τόν Πόλεμο τῶν 'Εξή 'Ημερῶν, ἔχουν ἀποκαλυφθεῖ οἱ ἀρχαίες δόξες τῆς 'Ιερουσαλήμ καί οἱ καταστροφές πού ἔχει ὑποστεί.

Διάφορες ομάδες ἀπό μελετητές, πού δέν σταματοῦσαν οὔτε γιά νά πάρουν ἀναπνοή, προσπαθοῦσαν νά λύσουν τά πολυπλοκά ἱστορικά αἰνίγματα. 'Εργάζονταν κάτω ἀπό ἐντονες πιέσεις τόσο ἀπό τοῦς πολιτικούς κύκλους, ὅσο καί ἀπό τοῦς ἐργολάβους οἰκοδομῶν. 'Εκεῖνα, ὅμως, πού ἔχουν ἀνασκάψει ἔχουν ρίξει περισσότερο φῶς στήν ἀρχαία ἱστορία τῆς πρωτεύουσας τοῦ 'Ισραήλ ἀπό ὅλες τίς ἀνασκαφές τοῦ περασμένου αἰώνα.

'Η πρώτη μεγάλη ἀνασκαφή, πού ἄρχισε τό 1968, ἔγινε στοῦς πρόποδες τοῦ 'Όρους τοῦ Ναοῦ, καρδιά τῶν ἱερῶν περιχώρων τῆς 'Ιερουσαλήμ. 'Ο ἐπικεφαλῆς τοῦ προγράμματος ἀνασκαφῶν, καθηγητής Β. Μαζάρ, εἶχε ὑπολογίσει ὅτι ή ἀνασκαφή δέν θά διακοῦσε περισσότερο ἀπό δύο ἢ τρεῖς μῆνες, μία κανονική περίοδο ἀνασκαφῶν. 'Αλλά τά εὐρήματα εἶχαν τόση ἱστορική καί ἐθνική σημασία, ὥστε τό αἶτημα τοῦ κοινοῦ γιά τή συνέχισή τους ἦταν ἐξαιρετικά μεγάλο γιά νά ἀγνοηθεῖ. Οἱ ἐργασίες συνεχίστηκαν χωρὶς διακοπή ἐπὶ ἐννέα χρόνια. 'Η ομάδα τοῦ Μαζάρ ἀποκάλυψε ἐρείπια πού κάλυπταν περίοδο 24 αἰώνων — ἀπό τήν περίοδο τοῦ Πρώτου Ναοῦ (8ος π.Χ. αἰώνας μέχρι τήν τουρκική περίοδο 16ος αἰώνας μ.Χ.). 'Ανακάλυψαν ἔτσι μέρος ἐνός συγκροτήματος κτιρίων πού περιέβαλλε κάποτε τό Δεύτερο Ναό, ἕνα ἀπό τά πιά θαυμάσια οἰκοδομήματα τῆς ἀρχαιότητος.

'Αποκάλυψαν, ἐπίσης, ἀρχαῖα χριστιανικά κτίσματα καί ἀραβικά ἀνάκτορα, τῶν ὁποίων ἀκόμη καί οἱ Μουσουλμάνοι ἱστορικοί ἀγνοοῦσαν τήν ὑπαρξή.

Στήν ἐβραϊκή συνοικία τῆς Παλαιᾶς Πόλεως, ἀρκετές ἐκατοντάδες μέτρα δυτικά τοῦ 'Όρους τοῦ Ναοῦ, βρισκόταν ἐν ἐξελίξει ἄλλη μία ἀνασκαφή. 'Εδῶ, ὁ καθηγητής Νάχμαν 'Αβιγκάντ ἀνέσκαψε σημαντικά ὑπολείμματα τῆς «'Ανω Πόλεως» τῆς ἐποχῆς τοῦ ναοῦ, ὅπου ζοῦσε ή ἀριστοκρατία καί οἱ 'Εβραῖοι ἱερεῖς. Οἱ ἀνασκαφές του ἀποκάλυψαν σημανδία χλιδῆς, πού συναγωνίζονταν σχεδόν τήν Πομπηία, καθώς καί σαφεῖς ἐνδείξεις τῆς ρωμαϊκῆς καταστροφῆς τῆς πόλεως στά 70 μ.Χ., γεγονός πού ἀποθανατίστηκε στήν 'Αψίδα τοῦ Τίτου στή Ρωμαϊκή 'Αγορά. Προχωρώντας τίς ἀνασκαφές μέσα στό χρόνο, βρῆκε βαβυλωνιακές αἰχμές βελῶν κοντά στά ἐρείπια ἐνός ἱσραηλινοῦ ἀμυντικοῦ πύργου — πρώτη ἐνδειξη τῆς πολιορκίας καί τῆς καταστροφῆς τοῦ Πρώτου Ναοῦ τῆς 'Ιερουσαλήμ, τό 587 π.Χ. Στό βιβλίο τῶν Ψαλμῶν ἀναφέρεται ὁ θρῆνος τῶν ἐπιζώντων τῆς καταστροφῆς αὐτῆς, πού ἐξορίσθηκαν πέρα ἀπό τοῦς ποταμούς τῆς Βαβυλώνας.

'Ο 'Αβιγκάντ ἀνακάλυψε, ἐπίσης, μέρος τῶν θεμελίων τῆς Νέας 'Εκκλησίας, πού φημιζόταν στήν ἐποχή της σάν ή μεγαλύτερη τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου. Μία χαριτωμένη ἐκκλησία τῶν Σταυροφόρων ἀνοικοδομήθηκε ἀπό ἱσραηλινή

ομάδα, ἀπό ἐρείπια πού ἀποκαλύφθηκαν κατά τήν ἀνασκαφή. Στήν ἐβραϊκή συνοικία, πού ἔπαθε ζημιές κατά τόν πόλεμο, οἱ ἱσραηλινές 'Αρχές ἀπαγόρευσαν τήν ἀνέγερση κάθε νέου κτίσματος μέχρι νά συμπληρωθοῦν οἱ ἀνασκαφές τῆς περιοχῆς.

Μιά τρίτη μεγάλη ἀνασκαφή ἔγινε στήν «Πόλη τοῦ Δαυίδ» πού βρίσκεται σέ μία στενή κορυφογραμμή, πού περνά στά νότια τοῦ 'Όρους τοῦ Ναοῦ. Πρόκειται γιά τή θέση τῆς ἀρχικῆς πόλεως πού καταλήφθηκε ἀπό τό βασιλιά Δαυίδ.

'Αν καί τό ἀνώμαλο ἐδαφος ἐλαττώνει τίς πιθανότητες νά ἀνακαλυφθοῦν σημαντικά εὐρήματα, τά ἀποτελέσματα τῆς πρώτης περιόδου τῶν ἀνασκαφῶν ἦταν ἐνθαρρυντικά.

'Η ἀνασκαφή, ὑπό τή διεύθυνση τοῦ Δρα Γιγκάλ Σίλο, ἔδωσε ἤδη ἐνδείξεις ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς ἀρχαίας 'Ιερουσαλήμ δέν γνώριζαν μόνο τόν πόλεμο καί τό φόβο τοῦ Παντοδύναμου, ἀλλά καί τίς χαρές τοῦ κρασιοῦ, τῶν γυναικῶν καί τοῦ τραγουδιοῦ. 'Ενα ἀπό τά πιά χαρούμενα εὐρήματα πού ἀναδύθηκαν ποτέ ἀπό τά συντρίμματα τοῦ τρομοκρατικοῦ παρελθόντος τῆς 'Ιερουσαλήμ, ἦταν μία ἀπλή φλογέρα, σκαλισμένη σέ κέρατο ἀγελάδας, τῆς περιόδου τοῦ Δευτέρου Ναοῦ, πρὶν ἀπό 2.000 χρόνια.

Πρόκειται γιά τό πρῶτο μουσικό ὄργανο τῆς περιόδου αὐτῆς πού βρέθηκε ποτέ.

Μικρότερες ἀνασκαφές ἔγιναν γύρω ἀπό τήν περίμετρο μεγάλου μέρους τῶν τειχῶν τῆς Παλαιᾶς Πόλεως καί διαμορφώνεται ἤδη ἕνας «ἀρχαιολογικός κῆπος, πού θά προσφέρει στοῦς ἐπισκέπτες τῆς 'Ιερουσαλήμ μία διαδομή μήκους ἐνάμισι χιλιόμετρο, πού θά ἀπεικονίζει ὅλες σχεδόν τίς περιόδους τῆς ἱστορίας τῆς 'Ιερουσαλήμ.

«ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ ΔΕΙΓΜΑ ΒΑΘΕΙΑΣ ΣΗΨΗΣ...»

Στό τεῦχος 41 (Νοέμβριος 1981) τοῦ περιοδικοῦ μας δημοσιεύθηκε ἐπιστολή τοῦ ποιητή κ. Νίκου Δανδῆ, πού διαμαρτυρόταν γιά τό σύγχρονο ἀντισημιτισμό πού ὑπάρχει σέ μερικούς ἑλληνικούς κύκλους.

Τήν ἐπιστολή αὐτή τήν ἀναδημοσίευσε τό περιοδικό «'Επίκεντρα» (Ὀκτώβριος 1981) μέ τόν παρακάτω πρόλογο: «Σημαντικό δελγμα τῆς βαθειᾶς σήψης πού κατατρῶγει πλέον καί τόν ἑλληνικό δημοκρατικό ἱστό ἀποτελεῖ ή παρακάτω ἐπιστολή τοῦ ποιητή Νίκου Δανδῆ, πού δειχνεῖ ὅτι στή χώρα μας ὁ διανοητικός φασισμός εἶναι πιά γεγονός».

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

**«Δέν μπορούμε νά άπαλλαγοῦμε από τά προβλή-
ματά μας επιβάλλοντας τή δυστυχία μας στους
άλλους...»**

ΛΟΝΔΙΝΟ: Ἡ μικρή έπαρχιακή πόλη Νόργουιτς έχει τό «Θλιβερό πρόνόμιο» νά εἶναι ἡ πρώτη πόλη όπου, σύμφωνα μέ τό θρύλο, έλαβε χώρα ἡ τελετουργική δολοφονία τοῦ ένδεκάχρονου Γουίλλιαμ καί ὁ χώρος τοῦ πρώτου πογκρόμ στήν Ἀγγλία, τόν δωδέκατο αἰώνα. Πρόσφατες προσπάθειες στό Νόργουιτς γιά τόν έντοπισμό τοῦ πιθανοῦ χώρου τῆς δολοφονίας τοῦ παιδιοῦ, άποδεικνύουν ὅτι ὑπάρχουν μερικοί Χριστιανοί πού πιστεύουν άκόμα σ' αὐτή τήν ἱστορία.

Αὐτό τονίστηκε από τόν αἰδεσιμότατο Ἄλαν Γουέμπερ, άρχιμανδρίτη τοῦ Ἀγ. Παύλου τοῦ Λονδίνου, κατά τήν ὁμιλία του μέ τίτλο: «Δυστυχία — οἱ Ἑβραῖοι τοῦ Νόργουιτς καί ὁ Ἰούλιος ἀπό τό Νόργουιτς», πού δόθηκε πρόσφατα στό πλαίσιο τοῦ έορτασμοῦ γιά τά εἴκοσι χρόνια τοῦ Συνδέσμου γιά τή χριστιανο - ιουδαϊκή κατανόηση.

Στή συνέχεια ὁ άρχιμανδρίτης ανέφερε ὅτι άκόμη καί πρόσφατα κάποιο εἶδος άντιεβραϊκῶν θρύλων έξακολουθοῦν νά διαδίδονται. Παραδείγματος χάριν ἡ Ὁξφορδιανή Ἱστορία τῆς Ἀγγλίας (έκδ. 1951, σελ. 353): γράφει:

«Ἡ επίδειξη τοῦ μεγάλου πλοῦτου από πλευρᾶς τῶν Ἑβραίων καί ἡ άπροσχημάτιστη περιφρόνησή τους γιά τίς χριστιανικές συνήθειες, τοὺς κατέστησαν άντικείμενο παγκόσμιας άντιπάθειας...». Ἀλλά, συνέχισε ὁ άρχιμανδρίτης, πῶς σύγχρονοι ἱστορικοί «άντιμετωπίζουν ἤδη τό θέμα στή σωστή του βάση. Διότι οὔτε ἡ έβραϊκή ἐπιδεξιότητα οὔτε οἱ άνάγκες τῶν βασιλιάδων, εὐθύνονται. Ἡ πρωταρχική αἰτία γιά τή μεσαιωνική δυστυχία τῶν Ἑβραίων ἦταν ἡ ἴδια μέ εκείνη πού προκάλεσε τή δυστυχία τῶν ALBIGENSIANS, τῶν HUSSITES, τῶν WYCLIFFITES καί τῶν πρώτων μεταρρυθμιστῶν — ἡ ὀργανωμένη μισαλλοδοξία καί ἔλλειψη άνεκτικότητας...

«Οἱ Ἑβραῖοι δέν ἐκδιώχθηκαν (ἀπό τήν Ἀγγλία στό 1290) ἐπειδὴ ἦταν ἐπιδειξιомανεῖς... κρυφοί, προσηλυτιστές... ἡ ἐπειδὴ δέν άνταποκρίνονταν στίς οικονομικές ὑποχρεώσεις — άλλά ἐπειδὴ ὑπῆρξαν θύματα τῆς σκοτεινῆς ανθρωπίνης άδυναμίας, πού μᾶς κάνει νά πιστεύουμε ὅτι μπορούμε νά άπαλλαγοῦμε ἀπό τά προβλήματα μας επιβάλλοντας τή δυστυχία πάνω στους άλλους...»

Ἑλλήνας ὁ Κανέτι;

ΠΑΡΙΣΙ: Ἀπό τά Χανιά τῆς Κρήτης κατάγεται ὁ Ἑλίας Κανέτι, ὁ συγγραφέας πού πήρε φέτος τό βραβεῖο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Αὐτό αναφέρεται σέ ἐπιστολή τοῦ Γκύ Μαλουβιέ, στό «Νουβέλ Ὀμπσερβατέρ». Κατά τόν ἐπιστολογράφο, ὁ Κανέτι ανῆκε σέ παλιά οἰκογένεια Ἑβραίων τῆς Κρήτης, πού ἐπὶ Τουρκοκρατίας μετανάστευσε στή Βουλγαρία καί ἀπό ἐκεῖ στή Βιέννη. Οἱ Ἑβραϊοκρητικοί τῶν Χανίων μιλοῦσαν τότε καί μιά παραλλαγή τῆς ἰσπανικῆς. Ὁ Κανέτι, ὅπως ἐ-
χει δηλώσει, έχει «καί ἰσπανική» καταγωγή...

Συνέδριο Θρησκευτικῶν παραγόντων

ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙ: Διήμερο Συνέδριο Θρησκευτικῶν Παραγόντων καί ἀπό τήν Ἑβραϊκή Συναγωγή καί τή Μωαμεθανική Κοινότητα συγκλήθηκε πρόσφατα στή Ρουμανία, γιά τήν Εἰρήνη καί τόν Ἀφοπλισμό στήν Εὐρώπη.

Ἐλαβαν μέρος άντιπρόσωποι ἀπό 18 εὐρωπαϊκές χώρες, μεταξύ τῶν ὁποίων ὁ καθηγητής Ν. Νησιώτης ἐκ μέρους τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν καί ὁ καθηγητής Θεολογίας κ. Σάββας Ἀγουριδῆς ἀπό τήν ΕΕΔΥΕ.

Πέθανε ὁ σωτήρας τῆς Ἄννας Φράνκ

ΑΜΣΤΕΡΝΤΑΜ: Ὁ Βίκτωρ Κουγκλερ, ὁ ανθρωπος πού ἔκρυψε τήν Ἄννα Φράνκ καί τήν οἰκογένειά της ἀπό τοὺς Ναζί πέθανε σέ ἡλικία 81 ἐτῶν. Οἱ γιατροί πού τό άνακοίνωσαν δέν ανέφεραν τά αἶτια τοῦ θανάτου του.

Ὁ Κουγκλερ εἶχε κρύψει τοὺς τέσσερις Φράνκ καί άλλους τέσσερις Γερμανοεβραίους πάνω ἀπ' τό μαγαζί του στό Ἀμστερνταμ γιά 25 μήνες ἔως ὅτου άνακαλύφθηκαν καί μεταφέρθηκαν στό ναζιστικό στρατόπεδο συγκεντρώσεως. Ἡ Ἄννα Φράνκ πέθανε 7 μήνες ὀργότερα στό στρατόπεδο Μπέλσεν σέ ἡλικία 15 ἐτῶν. Τό δραματικό της ἡμερολόγιο άνακαλύφθηκε μετὰ τόν πόλεμο καί γνώρισε μιά πρωτοφανή έκδοτική, θεατρική καί κινηματογραφική ἐπιτυχία.

Καί ὁ Κουγκλερ ἐπίσης εἶχε συλληφθεῖ σάν ὑπεύθυνος γιά τή διαφυγή Ἑβραίων καί προσπάθησε νά δραπετεύσει ἀπ' τή φυλακή καί νά ἐπιστρέψει στήν Ὁλλανδία.

Εἶχε μεταναστεύσει στόν Καναδά τό 1958 ὅπου καί ζοῦσε μέ τή σύζυγό του Λούσυ.

Οἱ φίλοι τοῦ Κουγκλερ τόν περιγράφουν σάν μιά χριστιανική ὑπαρξη πού δέν δίδασκε τήν άγάπη άλλά τήν ἐπραττε, σάν ὑπόδειγμα καλῆς ανθρωπίνης φύσης πού δέν δέχτηκε — παρά τό τεράστιο τίμημα — νά ἠποστηρίξει τίς δυνάμεις τοῦ κακοῦ.

Ὁ Κουγκλερ εἶχε ὡς τώρα πάρει δύο βραβεῖα γιά τήν ἐξαιρετική ανθρωπίνη συμπεριφορά του καί τόν περασμένο χρόνο εἶχε γίνει γι' αὐτόν μιά τηλεοπτική έκπομπή μέ τίτλο «Ὁ ανθρωπος πού ἔκρυψε τήν Ἄννα Φράνκ». («Μεσημβρινή», 21. 12. 1981).

ΧΡΟΝΙΚΑ

Γραφεῖα: Σουρμελή 2

Ἀθῆναι (109) - Τηλ. 88.39.952

★ Ἐκδότης: τό Κ.Ι.Σ. εκπροσωπούμενον ὑπό τοῦ Προέδρου του κ. Ἰωσήφ Λόβιγγερ, ὁ ὁποῖος εἶναι καί ὑπεύθυνος συμφώνως τῷ νόμῳ (Σουρμελή 2 - Ἀθῆναι).

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΧ. 2

★ Ἐπιμέλεια εκδόσεως: Νίκος Τσαπίδης, μέλος τῆς Ενώσεως Συντακτῶν Περιοδικοῦ Τύπου.

★ Ὑπεύθυνος φωτοσυνθεσεως: Κατσαοῦνη ΕΠΕ, Σπ. Δοντά 10, Ἀθῆναι.

★ Ἡ αναδημοσίευσις κειμένων εἶναι ἐλευθέρα, μέ τήν προυπόθεσις ὅτι θά αναφέρεται ἡ πηγή: Περιοδικό «Χρονικά», Κεντρικοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Συμβουλίου.

Ἡ κ. Θάτσερ στόν Ἑορτασμό γιά τά 220 χρόνια τοῦ Κ.Ι.Σ. Μ. Βρετανίας

ΛΟΝΔΙΝΟ: Ἡ πρωθυπουργός τῆς Ἀγγλίας κ. Μάργκαρετ Θάτσερ ἦταν ἡ επίσημη προσκεκλημένη στό γεῦμα γιά τὴν 220ῇ ἐπέτειο ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ «Μπόρντ ὀφ Ντέπιουτις», (Κεντρικὸ Ἰσραηλιτικὸ Συμβούλιο - Μ. Βρετανίας). Μιλώντας πρὸς τοὺς 550 προσκεκλημένους, ἡ κ. Θάτσερ κατεδίκασε κατηγορηματικὰ τὴν προσάρτηση τῶν ὑψωμάτων τοῦ Γκολάν ἀπὸ τὸ Ἰσραήλ. «Ἡ ἀπόφαση αὐτὴ» εἶπε «ἦταν ἐπιζήμια γιὰ τὴν προσπάθεια ἀναζητήσεως τῆς εἰρήνης. Εἶναι ἀντίθετη μὲ τὸ διεθνὲς δίκαιο καί, συνεπῶς, θεωρεῖται ἀκυρὴ».

■ Ὁ Δούκας τοῦ Ντεβονσάιρ, πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου Συντηρητικῶν Φίλων τοῦ Ἰσραήλ, ὑπῆρξε ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀντέκρουσε τίς θέσεις τῆς πρωθυπουργοῦ, λέγοντας. «Δέν εἴμαστε διατεθειμένοι νὰ δεχθοῦμε τὰ λόγια σας, σχετικὰ μὲ τὰ ὑψώματα τοῦ Γκολάν. Ὅπως ἐγώ, ἔτσι κι ἐσεῖς ἔχετε ἐπισκεφθεῖ τὴν περιοχὴ αὐτὴ καὶ γνωρίζετε πόσο ἀπαράτητα εἶναι τὰ ὑψώματα αὐτὰ γιὰ τὴν ἀσφάλεια τοῦ Ἰσραήλ. Τὸ Ἰσραήλ ἀποτελεῖ τὴ μοναδικὴ δημοκρατικὴ κοινότητα σ' ὅλο τὸ χῶρο τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καὶ τὰ ὑψώματα τοῦ Γκολάν εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἀσφάλεια αὐτῆς τῆς χώρας».

■ Ἡ κ. Θάτσερ προλόγισε τὴν ὁμιλία τῆς λέγοντας πῶς γνωρίζει ὅτι ὀρισμένα ἀπ' ὅσα πρόκειται νὰ πεῖ δέν θὰ ἀκουσθοῦν εὐνοϊκὰ ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος. «Ἀλλὰ ὅπως γνωρίζετε, ποτέ δέν ἀπέκρουσα καὶ δέν ἀπέφυγα νὰ πῶ αὐτὸ πού πιστεύω», εἶπε.

Ἡ κ. Θάτσερ ἀναφέρθηκε ἐπίσης στὶς εὐχάριστες ἐμπειρίες τῆς κόρης τῆς ἀπὸ τὴν παραμονή τῆς σ' ἓνα Κιμπούτς κι ἀναγνώρισε ὅτι, «ὁ θεμελιώδης κανόνας τῆς Ἰσραηλινῆς πολιτικῆς εἶναι ἡ ἐξασφάλιση τῆς ἀσφάλειας τοῦ Κράτους τοῦ Ἰσραήλ». Καί στὴ συνέχεια πρόσθεσε: «Ἐμεῖς, ὄχι μόνο ἡ βρετανία, ἀλλὰ ὅλα τὰ μέλη τῆς **Εὐρωπαϊκῆς Κοινότητος**, εἴμαστε ἐξίσου ταγμένοι στὴν ἀρχὴ αὐτῇ. Ἡ πεποίθησή μας αὐτὴ, ὅτι τὸ Ἰσραήλ πρέπει νὰ ζήσει σὲ ἀσφάλεια καὶ εἰρήνῃ δέν πρόκειται νὰ ἀποδυναμωθεῖ. Ἀλλὰ, ἀν ἀπαιτοῦμε αὐτὰ τὰ δικαιώματα γιὰ μιὰ χώρα κι ἓνα λαό, τότε θὰ πρέπει νὰ εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ τὰ ἀποδεχθοῦμε καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους».

Ὁ πρόεδρος τοῦ «Μπόρντ ὀφ Ντέπιουτις», Ἐργατικὸς βουλευτὴς κ. Γκρέβιλ Τζάννερ, τόνισε ὅτι τὰ λόγια τῆς κ. Θάτσερ «ὑπῆρξαν τυπικὰ καὶ χαρακτηριστικὰ ὡμὰ γιὰ τὴν εἰλικρινείά τους». Ἀναφερόμενος δὲ στὶς ἐπικρίσεις ὀρισμένων μελῶν τοῦ «Μπόρντ» γιὰ τὴν πρόσκληση τῆς κ. Θάτσερ, εἶπε: «Δέν μπορῶ νὰ καταλάβω τὴν κριτικὴ ἐκείνων πού πιστεύουν ὅτι θὰ πρέπει νὰ καλοῦμε μόνο ἄτομα

Ἡ κ. Θάτσερ λαμβάνει κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Ἑορτασμοῦ τὸ ἀναμνηστικὸ δῶρο ἀπὸ τὸν κ. Τζάννερ.

μὲ τὰ ὁποῖα συμφωνοῦμε». Καί ὁ κ. Τζάννερ πρόσθεσε: «Ἀποτελεῖ ἀποκλειστικὸ προνόμιο κάθε δημοκρατικὴ ἐκλεγμένη κυβερνήσεως νὰ πράξει ὅ,τι κρίνει ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν πολιτῶν τῆς. Ὅπως ἐπίσης ἀποτελεῖ προνόμιο μεταξὺ φίλων καὶ συμμάχων, νὰ μὴ θίγεται ἡ φιλία τους ἐξαιτίας κάποιας τυχόν σωστῆς ἢ λανθασμένης ἐνέργειας».

Στὴν ὁμιλία τῆς ἡ κ. Θάτσερ ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀναφέρθηκε καὶ σὲ σημεῖα τῆς ἱστορίας τῆς Ἀγγλοεβραϊκῆς Κοινότητος, καθὼς καὶ στὴν ἱστορία τοῦ «Μπόρντ», πού ἱδρύθηκε τὸ 1760. Χαιρέτισε δὲ τὴ συνεισφορὰ τῆς Κοινότητος στὴ διαμόρφωση τῆς Βρετανικῆς κοινωνίας.

Σὲ ὅτι ἀφορὰ τὸ πρόβλημα τοῦ Σοβιετικοῦ Ἑβραϊσμοῦ ἡ κ. Θάτσερ εἶπε: «Θὰ ἐξακολουθήσουμε νὰ τονίζουμε σὲ κάθε κατάλληλη εὐκαιρία τὸ ἐνδιαφέρον μας γιὰ τοὺς Ἑβραίους τῆς Ρωσίας» καὶ ἀνέφερε τὰ ὀνόματα πολλῶν διακεκριμένων «ρεφιουζινικς». Τελείωσε δὲ μὲ τὴν εὐχὴ «ὅπως τὸ Μπόρντ ζήσει τουλάχιστον ἄλλα 220 χρόνια γιὰ τὸ καλὸ τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ καλὸ τῆς ἰδίας τῆς Ἀγγλίας».

Ὁ κ. Τζάννερ, ἀφοῦ εὐχαρίστησε τὴν πρωθυπουργὸ γιὰ τὴν παρουσία τῆς στὸν ἑορτασμὸ τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος, διακήρυξε γι' ἄλλη μιὰ φορὰ τὴν ἀποφασιστικότητα τοῦ «Μπόρντ» νὰ ἀγωνισθεῖ κατὰ τῶν πάσης φύσεως διακρίσεων πού ἔχουν σὰν στόχο εἴτε αὐτὴ τὴν Κοινότητα εἴτε κάποια ἄλλη. Χαιρέτισε ἐπίσης τὴ μεγάλη «Βρετανικὴ παράδοση πού ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ Κοινότητά μας, διατηρώντας τὴ θρησκεία τῆς, τίς πολιτιστικὲς παραδόσεις τῆς καὶ τὴ βαθειὰ προσήλωσή τῆς πρὸς τὸ Κράτος τοῦ Ἰσραήλ, συνεισφέρει καὶ ὑπηρετεῖ τὴ Βρετανία». Κατέληξε δὲ λέγοντας ὅτι εἶναι συμφέρον τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου νὰ ὑπάρχει ἓνα ἰσχυρὸ Κράτος τοῦ Ἰσραήλ, τὸ ὁποῖο εἶναι ὁ μοναδικὸς δημοκρατικὸς σύμμαχός μου στὴ Μέση Ἀνατολή.

עץ חיים היא

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...
(Παροιμ. 3:18)